

Kapprustning eller samarbete?

Alternativa framtider för Europas och Sveriges säkerhet

Lars Ingelstam

April 2026
Copyright © Lars Ingelstam
Layout: Amanda Duregård

ISBN 978-91-519-8094-2

Publicerad i samverkan med Svenska Pugwash (<https://pugwash.se>)
Mejl till författaren: lars@ingelstam.se
Adress: Svartviksslingan 83, 16738 Bromma

Innehåll

Förord	5
Från Jalta till Haag – ordningar och tidslinjer 1945–2025.....	7
Att välja framtid: vad är problemet?.....	10
Säkerhet och vänskapliga förbindelser	12
Säkerhet!	12
Säkerhetisering.....	13
Avspänning, gemensam säkerhet och tillit	13
Förebyggande av väpnad konflikt	14
Slutsats	14
Fiendebilder.....	14
Ukraina och freden: en utveckling.....	15
Nato eller post-Nato?.....	15
Klarar sig Europa? Om pengar och människor	17
Med Gud på vår sida	18
Hur tänker vi på Ryssland?	20
Ryssland – stat och samhälle.....	22
Vem ska kriga – och vem vill göra det?	23
Om framtidsstudier och alternativa scenarier	24
Scenario 1: Efter Haag 2025	27
Rustningar och ansvar	27
Hotbilder och förmågeuppbyggnad	27
Vapen och annan militär materiel.....	28
Samhällsekonomi och försvarsekonomi	28
Industri och ekonomi på längre sikt.....	29
Aktiva åtgärder för avspänning och gemensam säkerhet.....	29
Ett militariserat samhälle	30
Kapprustning och kallt krig.....	30
Finns det ett slut?.....	30
Scenario 2: Gränsförsvaret: "Hit men inte längre".....	32
Rustning och ansvar	32
Hotbilder och förmågor.....	32
Vapen och annan militär materiel.....	33
Gränser och gränsförsvaret	33

Ett militariserat samhälle?	34
Aktiva åtgärder för avspänning och gemensam säkerhet.....	34
Ett slut i sikte?	35
Scenario 3: Mot en europeisk säkerhetsordning	36
Utmaningen.....	36
Aktiva åtgärder för avspänning och gemensam säkerhet.....	36
Under den politiska radarn... ..	37
Former och finanser	38
Tillit sipprar uppåt... ..	39
En "ordning" i sikte?.....	39
Militär säkerhet	39
Militären försvinner inte	40
Att vända ryssarna ryggen – hur länge?.....	40
Slutet gott?	40
Slutord	42
Scenarier för saklig debatt	42
Stormakt eller "stormakt"?	42
Sverige: ingen "stormakt" men ett solidariskt land	43
Europa en lågspänningsregion – den långsamma vägen till fred	43
Appendix: Om långsiktig planering	44
Referenser	46
Författaren	48

Förord

Den säkerhetspolitiska situationen just nu (detta skrivs i april 2026) är svårbedömd på grund av tvära kast och lynniga politiska ledare. Trots detta behöver vi fatta beslut och helst då sådana som visar sig kloka även på längre sikt än dagar och månader. Under de senaste två åren har jag ägnat särskild uppmärksamhet åt Nato och vilka frihetsgrader och begränsningar som Sveriges medlemskap kan innebära. (Initiativet kommer från Svenska Pugwash www.pugwash.se och ett resultat är 9 artiklar av 8 olika författare i nätmagasinet *Mänsklig säkerhet*, <https://manskligsakerhet.se>) under den gemensamma rubriken "Perspektiv på Nato och Sverige". Sedan Donald Trump i januari 2025 på nytt tillträdde som USA:s president är situationen mildt sagt kaotisk. Mycket av det vi trodde oss veta om Nato så sent som i början av januari 2025 gäller inte längre.

Den här uppsatsen är ett försök att komplettera en del av det som skrivits under senare år med längre tidsperspektiv. Metodiskt vägleds den delvis av hur man inom försvars- och säkerhetsplanering redan under 1950-talet började arbeta med en lång tidshorisont, det vill säga 10 år och mer (se **Appendix** och Bergelin 2023). Ett motiv var de långa ledtiderna för materiel, bland annat stridsflygplan. Men ett viktigare och djupare motiv är att det finns en äkta osäkerhet om framtiden. Utan ett genomtänkt långsiktigt perspektiv finns en uppenbar risk att dominerande drag i samtiden också antas bli formande för framtida förhållanden. Den militära och geopolitiska situationen i Europa och Mellanöstern är i dagsläget dramatisk och påträngande. Just därför måste det korta perspektivet kompletteras och utmanas. Vi kan inte välja eller välja bort vår samtid, men däremot kan vi sträva efter *Att välja framtid* (SOU 1972:59). Den utmaningen riktar sig till demokratins huvudaktörer: folkrörelser, politiska beslutsfattare, offentliga myndigheter, forskare och massmedia.

Uppsatsen inleds med en genomgång och kortfattad diskussion av några huvudfrågor: USA:s roll och Natos framtid, säkerhetspolitiska huvudbegrepp, fiendebilder m m. *Den läsare som är förtrogen med den säkerhetspolitiska debatten kan gärna hoppa över eller skumma dessa avsnitt.*

De tre scenarier som redovisas i senare delen är huvudsak i framställningen. Dessa i sin tur har tre huvudmotiv. Det första är att *beskriva* hur parterna – i första hand den "egna" sidan: Europa och Sverige – kan komma att bete sig. Det andra är att *värdera* förloppen, med tanke på hur parterna reagerar på varandras handlingar och om de kan uppnå gemensam säkerhet och rättvis fred. I en kort framställning som denna är det oundvikligt att dessa två motiv ibland överlappar. Att skriva värderingsfri text är inte min avsikt. Det tredje motivet är att den långa sikten tillåter (eller snarare kräver) någon iakttagelse om hur "det hela slutar". Innebär händelseförloppet en långt utdragen frusen konflikt (det kalla kriget pågick i 46 år!) eller kan mer tydliga avslut urskiljas i något eller några av alternativen?

En framtidsstudie som denna kräver vissa fasta utgångspunkter. Trots det snabbt föränderliga nuläget måste antaganden göras. De blir med nödvändighet förenklingar. En sådan är att Ukraina-kriget fått ett "rimligt" avslut (se nedan vad jag avser med detta). En

annan är att USA trappat ner sin militära närvaro och sina maktambitioner i Europa. I den mån som dessa antaganden visar sig felaktiga minskar givetvis relevansen av de olika scenarierna – men de blir inte helt meningslösa.

Arbetet har utförts på mitt eget initiativ, och har inte stöttats ekonomiskt eller på annat sätt av någon organisation. Jag har – liksom under större delen av mitt liv – kunnat dra nytta av många vänners och kollegors generösa råd och uppmuntran, liksom av en omfattande litteratur från 1960-talets början till nu (ett urval av titlar redovisas i **Referenser**). Kunskapskällor i form av nätverk, rapporter och seminarier har varit oundgängliga. Bland dessa vill jag nämna Svenska Pugwash (som har varit en viktig gemenskap i många år), OSSE-nätverket, Utrikespolitiska institutet och ABF Stockholm.

Jag vill till slut nämna Hans Blix som – inte minst med sin bok *A Farewell to Wars* – är ett föredöme (Blix 2023). I sina analyser väjer han varken för ondskor eller dumhet, men håller samtidigt fast vid att det finns krigs-återhållande (*restraining*) faktorer som vi gemensamt kan förstärka och utveckla. Liksom Blix föredrar jag att analysera snarare än agitera. Även jag vill hellre bli betraktad som naiv än cynisk.

Bromma och Bovallstrand april 2026

Från Jalta till Haag – ordningar och tidslinjer 1945–2025

Jalta 1945

I toppmötet i februari 1945 deltog de blivande segrarmakternas ledare Churchill, Roosevelt och Stalin och drog upp riktlinjerna för Europa efter Tysklands (väntade) förlust i andra världskriget. Mötet fattade beslut om att demokratiska val skulle hållas i Tyskland och de befriade länderna i Centraleuropa efter kriget. Sovjetunionen höll dock inte detta löfte utan bildade en egen intressesfär – mot flera av de berörda ländernas vilja. Tyskland delades först i fyra zoner, sedan i två skilda delar. Denna – uppifrån konstruerade – struktur för Europa kvarstod i stort sett ograverad fram till 1989.

Nato 1949

Nato skapades 1949 i en efterkrigstid. Med den tyska ockupationen i färskt minne valde Norge och Danmark att ta skydd av en stormakt och bli medlemmar i Nato. De avvisade därför Sveriges förslag om ett nordiskt försvarsförbund. (Det var ett initiativ från statsminister Tage Erlander; själv såg han grannländernas ställningstagande som en stor besvikelse.) Sverige hade andra erfarenheter och ett annat geografiskt läge och beslöt att förlänga sin neutrala hållning, säkert också påverkat av Finlands utsatta läge som Sovjets granne. Europas länder – små och stora – gjorde alla sina egna bedömningar inför efterkrigstiden. Gemensamt för dem alla var minnet av kriget och dess förhistoria.

I den "säkerhetsordning" som byggdes upp med Nato i huvudrollen var erfarenheterna från kriget den ena betydande faktorn. Den andra var Sovjetunionens snabba (men inte oväntade) *de facto* ockupation av stora delar av östra Europa. Den amerikanske statsvetaren och diplomaten George F. Kennan lade med sitt "långa telegram" 1946 fast principerna för det kalla kriget mellan USA och Sovjet, som varade i över 40 år. Hans – senare ofta missuppfattade – nyckelord var *uppdämning (containment)* av Sovjets aggressiva och globalt systemförändrande avsikter. Han menade att väst borde vänta in och se vilka förändringar som kunde ske inom Sovjetunionen.

Kärnvapen spelade en problematisk huvudroll redan från början. USA hade bomben och Sovjet hade redan 1949 egen kapacitet: man kunde vänta sig en kapprustning. Samtidigt ville flera av Natos medlemsländer ha så lite som möjligt att göra med dessa vapen.

Den ordning som skulle präglade Europas säkerhet långt in i framtiden skapades alltså snabbt 1945-1949 i en mycket speciell kontext.

Helsingfors 1975

Den 1 augusti 1975 i Helsingfors signerade 35 ledare för länder i Europa och Nordamerika slutakten för Europeiska säkerhetskonferensen ESK, om säkerhet och samarbete i Europa. Slutakten innebar dels en accept av rådande gränser i Europa (ett *de facto* accepterande av en sovjetisk inflytandesfär), dels uttalad respekt för mänskliga rättigheter och allmänt sett större öppenhet och insyn. I en viss mening innebar detta ett slut på det kalla kriget. Denna

milstolpe för Europas säkerhet präglades av en särskild tidsanda – som till stor del påverkats av Tysklands agerande från 1970 och framåt – och som med rätta kan kallas ett ”ögonblick av avspänning” (Mellbourn red 2025, sid 7).

Som en bekräftelse och utveckling av ESK 1975 hölls en konferens i Paris 1990. Då hade en rad tidigare Sovjetrepubliker och flera länder inom Sovjets intressesfär blivit självständiga stater (se nedan *Berlin 1989*). En *stadga* antogs som fastslog demokrati som ett kärnvärde och rätten för varje land att välja sin egen väg. Organisationen tog sedan namnet OSSE (Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa). Ryssland har på flera sätt försvårat arbetet inom OSSE. Bedömningar av organisationens verksamhet från 1990 fram till i dag varierar starkt. Några större framsteg i *mellanstatliga* relationer kan inte noteras. Å andra sidan har samarbeten och initiativ inneburit viktiga kontakter inom och mellan organisationer i civilsamhället, stöd till demokrati och mänskliga rättigheter och OSSE:s mest kända verksamhet: valövervakningarna. Under 2024 genomfördes sådana i 25 länder.

En ordning som avsåg att prägla Europas säkerhet långt in i framtiden skapades alltså i en väldigt speciell situation. Den har man senare sökt anpassa till mycket annorlunda förhållanden, med blandad framgång. Ändå framstår både Helsingfors och Paris som hoppfulla tecken på att goda ordningar faktiskt kan etableras och gemensamt accepteras av stater och folk.

Berlin 1989

44 år efter Jalta och andra världskrigets slut föll Berlinmuren och järnridån öppnades. En ny, delvis euforisk, anda spred sig över hela Europa. Var detta ”The End of History” (Fukuyama 1989, 1992) på riktigt: den slutliga segern för den västerländska formen av demokrati och kapitalism? Kanske Nato inte behövdes längre? Ryssland skulle, med ”lite hjälp” från väst-ekonomer, ta klivet till kapitalism och marknadsekonomi. Med mera...

Ryssland och Nato 1989–2022

Vad som dock hände var att tvära kast och kortsiktiga tendenser tog över. Rysk ekonomi blev under en tid en ren parodi på marknad och kapitalism, och folket såg att den ”demokrati” de erbjöds att ta del i inte imponerade, ens som alternativ till sovjetsystemet. Samtidigt kände många f.d. sovjetrepubliker och Warszawapaktsländer rädsla och fiendskap i förhållandet till Ryssland och närmade sig Nato, som öppnade famnen. Det fanns naturligtvis röster som talade om de långsiktiga konsekvenserna. George Kennan, det kalla krigets ideolog (se ovan), tog återigen till orda. Han tyckte aldrig om att den politik han influerat var förknippad med upprustning. Nu varnade han i skarpa ordalag (New York Times, 5 februari 1997) för att en expansion av Nato till forna öststater skulle uppfattas som en avsnäsning (*rebuff*) mot Rysslands demokratisering och vara ett ödesdigert misstag.

Men i likhet med andra långsiktigt inriktade analyser fick Kennans varning inget gehör. Nato fanns kvar, med ungefär samma struktur som vid grundandet. USA förblev ledande nation men nu med ett enat Tyskland och en rad f.d. sovjetrepubliker och Warszawapaktsländer som medlemmar. Försök gjordes att öppna Nato mot Ryssland och andra icke-medlemmar (Partnerskap för fred, PFF, 1994). Ett särskilt avtal träffades mellan Nato och Ryssland 1997.

Dessa ändrade inte mycket. Gradvis blev relationen mellan Nato och Ryssland allt sämre (med ett kort men viktigt undantag under USA:s president Obama 2009). Ryssland utpekades allt tydligare av Nato som Fienden; formellt skedde detta efter annekteringen av Krim 2014. (Se vidare UI:s *landguiden: Nato och Ryssland*.)

Kriget mot Ukraina som Ryssland startade den 24 februari 2022 innebar den definitiva bekräftelsen på att de gemensamma "ordningar" som skapats under tiden efter andra världskriget inte längre räcker till för att bevara fred i Europa.

Haag 2025

Den 24–25 juni 2025 höll Nato toppmöte i Haag, med deltagande av regeringschefer (och motsvarande) från alla 32 medlemsländer, inklusive USA:s president Donald Trump. Mötet hade förgåtts av olika spekulationer, främst knutna till Trumps svårtolkade uttalanden om Europa och Nato både under hans första presidentperiod och i närtid 2025.

I korthet var budskapet från mötet

1. Alla Nato-länder förbinder sig att satsa 5 % av sin BNP på försvar, varav 3,5 % på militärt sådant. Detta ska vara genomfört senast om 10 år: 2035.
2. Generalsekreterare Mark Rutte meddelade (som ett faktum) att Ryssland om 5 år kommer att vara militärt kapabelt att angripa ett Nato-land.
3. Industriell kapacitet för ökad vapenproduktion ska förstärkas (*ramped up*) och minst 20 % av försvarsutgifterna ska läggas på materiel.
4. Fortsatt stöd för Ukraina, dock utan precisering av vad detta betyder.

Slutsatser som har dragits bl.a. i pressen är att de två "stora" frågetecken som dominerat och förvirrat under våren 2025 nu är nära att rätas ut:

- Natos framtid och ledarskap: USA bibehåller sin roll i Europa och tar fullt ansvar för Nato och dess stadga.
- Ukraina-kriget: Nato-länderna inklusive USA bekräftar ett stöd som kan leda fram till en för Ukraina rimlig fred.

Efter närmare granskning och eftertanke måste slutsatsen bli den motsatta. Hur dessa, och en rad andra, frågor ska lösas är mer oklara än på länge. De 4 punkterna ovan ger inte svar på någonting, utan visar tvärtom att nästan alla avgörande problem sopats under mattan. En saklig problemlösning ersattes av en sorts charad framförd till president Trumps förnöjelse. Kanske detta är försvarligt som ett alternativ till det totala kaos som kunde följt om någon ifrågasatt Trumps (för dagen aktuella) hållning? Det kan jag inte bedöma. Men självklart minskar det respekten för generalsekreteraren Rutte – regissören till detta spektakel – och organisationen som sådan. Kommunikén från mötet ger inga som helst svar på de frågor som Natos medlemmar rimligen borde ha bearbetat – vad Kinas uppgång betyder, vilka relationer som bör skapas till EU, sanktioner, avspänningsåtgärder m.m.

Till toppmötet hade regeringschefer från de 32 medlemsländerna samlats. Dessa personer (med undantag för Trump och ett fåtal andra) besitter gedigen politisk erfarenhet. De har

åhört oräkneliga föredragningar, de har förhandlat och nattmanglat, de har lyckats se intresserade ut under långa tråkiga tal, samtidigt som de lyssnat fram eventuell substans. Självklart måste de flesta av dessa politiska proffs redan på plats i Haag ha insett vad punkten 1 om ökade försvarsutgifter innebär, och börjat tänka på utvägar. Ett sådant diktat skulle både oppositionspartier och folkopinion i hemlandet säkert att bråka om. Kan jag redan nu hitta någon "kreativ bokföring", som även kan accepteras som rimlig av Nato? Och så vidare... Det är absurt att tro att det rådde konsensus kring detta krävande och fyrkantiga tioårs mål. Men alla invändningar fick tydligen stanna i huvudet eller på anteckningsblocket. Husfriden var uppenbart viktigare än sakfrågorna. Detta var i sammanhanget "klokt". Spanien ensamt markerade ovilja mot 5 %-målet; ett hot om straff (tullar) kom omedelbart från Trump.

Det är uppenbart för de flesta att nivån 3,5 % av BNP till militären är något som Trump hämtat från sitt eget USA. Därför kan det vara bra att veta att detta numera inte uppfylls ens av supermakten USA. Enligt Trumps senaste budget kommer nivån 2026 att ligga på 3,2 %.

Att välja framtid: vad är problemet?

De flesta "ordningar" som skapats och prövats under efterkrigstiden har varit tänkta att fungera under lång tid. Men naturligt nog har deras utformning starkt påverkats av akuta problem, och senare behövt anpassas till oväntade omständigheter. Sällan har det funnits tid eller intresse att analysera deras hållbarhet (*resilience*) över längre tidsperioder. Nato-kännaren Ulla Gudmundson hävdar i sin Nato-bok (Gudmundson 2022) att Natos struktur gjort det möjligt för organisationen att flexibelt anpassa sig efter växlingar i världsläget. Andra "ordningar" har varit mer sårbara.

I dagens läge finns det akuta risker att stora, framtidsläsande – och dessutom dyra – beslut fattas på ytliga och kortsiktiga grunder. Detta motiverar att resten av denna skrift ser ut som den gör.

I litteraturen påpekas allt oftare att den *unipolära* ordning (med USA som dominerande stormakt) som kring 1990 efterträdde det kalla krigets *bipolära* maktstruktur nu håller på att ersättas av en *tripolär* ordning. USA, Kina och Ryssland betraktar sig själva som stormakter och kan tänka sig att dela upp världen och förfoga över var sin intressesfär. Det finns många aspekter (ekonomiska, militära, historiska...) som modifierar eller motsäger en så enkel tankemodell. Till exempel vill många bedömare avfärda Ryssland som framtida stormakt. USA är på väg att styra om sin geopolitiska makt för att konfrontera (eller balansera?) Kina, och prioritera ner Europa och Ryssland. Detta har konsekvenser för de resonemang som följer (se bl.a. *Nato eller Post-Nato* nedan). Under vissa förutsättningar är detta till fördel för Europas och Sveriges säkerhet.

Fokus i denna skrift är dock ett annat. Den gäller hur den aktuella fiendskapen mellan å ena sidan Ryssland, å den andra Nato och flertalet länder i Europa, ska hanteras på längre sikt. En starkt styrande faktor är därför Natos roll nu och i framtiden. Upprustning med konventionella vapen spelar stor roll för Nato och därmed för innehållet i de tre scenarierna nedan. Tanken att länder i Europa skulle använda kärnvapen mot varandra betraktar jag som oansvarig och onödig, och lämnar den därför utanför analysen i fortsättningen. Att göra en

skarp åtskillnad mellan kärnvapen och konventionella vapen har varit en viktig princip i många decennier, och jag önskar att den kan upprätthållas.

Huvudfrågan är: Hur kan säkerheten förbättras och en fredlig ordning skapas i vår del av världen? Fokus ligger på Europas länder och organisationer, särskilt Sverige och övriga nordiska länder. Hur kan dessa över längre tid – 10 till 20 år – balansera olika säkerhetspolitiska verktyg och röra sig från militär avskräckning till avspänning och samarbete?

Säkerhet och vänskapliga förbindelser

To develop friendly relations among nations...and to take other appropriate measures to strengthen universal peace.

UN Charter, Article 1.2

Säkerhet!

I offentliga uttalanden liksom i forskningen hänvisas regelmässigt till "ett brett säkerhetsbegrepp", ibland markerat av de två dimensionerna avskräckning/*deterrence* och avspänning/*detente*. I verkligheten får ändå militära aspekter och avskräckning det ojämförligt största utrymmet. Inom Nato är enbart *deterrence* ett uttalat syfte. Genom en sådan tolkning av säkerhet försummas viktiga möjligheter till fred och samarbete (Ingelstam och Mellbourn 2014).

Mänsklig säkerhet är ett begrepp som ger bättre utgångspunkter för tänkandet. Det myntades inom FN-systemet 1994 och markerar en förskjutning från staters säkerhet genom vapen, till folkens och människornas säkerhet genom utveckling och samarbete. Genom att flytta fokus från staten till människorna förändras vår bild av vad som bör ingå i och prioriteras som säkerhet, liksom vilka som är säkerhetens nyckelaktörer.

Snäva och traditionella säkerhetsbegrepp fokuserar på statens säkerhet mot externa militära hot men klarar inte av att fånga den bredd av utmaningar vi står inför idag. Militär maktbalans och avskräckning är alltför trubbiga för att hantera de många utmaningarna. För att möta dagens säkerhetsproblem krävs därför en bredare syn på vad säkerhet är och en ny begreppsapparat. Det krävs också en kraftigt uppdaterad verktygslåda med olika instrument, processer och metoder som hjälper oss att skapa säkerhet. Det militära instrumentet är praktiskt taget verkningslöst när det gäller att hantera klimathot, epidemier och fattigdom, men även mot terrorism och mot stater som söker destabilisera sina grannar. En stark tonvikt måste läggas på att förebygga att motsättningar eskalerar till väpnad konflikt.

Begreppet *gemensam säkerhet* användes tidigt av Ellen Key (1849–1926) och blev grundbulten då Olof Palme i samarbete med bland andra Willy Brandt och Bruno Kreisky formulerade en handfast nedrustningsagenda i den oberoende *Palmekommissionen*, under åren 1980–82 (Palme 1982). Tanken bakom den gemensamma säkerheten – *Common Security* – var lika enkel som självklar: fortsatt kapprustning leder förr eller senare till en ödesdiger urladdning. I stället för propagandakrig och utplacering av än fler massförstörelsevapen i Europa borde Moskva och Washington sätta sig ned för att diskutera nedrustning. *Gemensam* betyder i detta sammanhang att söka samförstånd med en möjlig fiende. Detta ska inte förväxlas med det numera ofta använda uttrycket "vi bygger säkerhet tillsammans med andra" vilket i praktiken har uttolkats som att sammanluta sig *mot* en möjlig fiende: en (möjligen avsiktlig) feltolkning av *Common Security*.

Det nyare begreppet *strategisk empati*: "att stiga in i den andres sinne" förtjänar uppmärksamhet. En besläktad tanke bygger på det faktum att länder och samhällen är

ömsesidigt beroende, vilket i grunden är positivt för fred och stabilitet, men också kan leda till en ny *gemensam sårbarhet*.

Är Sverige säkert nu? är titeln på en antologi redigerad av professor Linus Hagström, med 21 författare (Hagström, red, 2025). En rad viktiga alternativa betydelser av säkerhet presenteras och diskuteras. Titeln fråga syftar på Nato-medlemskapet, men bokens betydelse ligger också i att den pekar på flera infallsvinklar som har försumrats i samhällsdebatten.

Säkerhetisering

Inom internationella relationer står begreppet *säkerhetisering* (*securitization theory*) för den process där aktörer omvandlar olika politiska frågor till säkerhetsfrågor. Det kan handla om att hotbilder skapas – med svag grund i fakta eller analys – och sedan får en status som "säkerhetsfrågor" i allmän debatt, försvarsplanering etc.

Risken med att knyta säkerhet så nära till militära tänkesätt och statens intressen är att de samtidigt undandras demokratisk insyn och debatt. Extraordinära åtgärder kan tillgripas med hänvisning till "rikets säkerhet". Säkerhetsbegreppet bör alltså användas med försiktighet.

Avspänning, gemensam säkerhet och tillit

Trots att "ett brett säkerhetsbegrepp" ska vägleda säkerhetspolitiken, får de icke-militära aspekterna av säkerhet begränsad uppmärksamhet och otillräckliga resurser. Det kan därför vara värt att påminna om några områden där aktiva åtgärder för avspänning prövats och borde få ökad uppmärksamhet (se vidare *Scenario 3* nedan).

- Diplomati – i vid mening – nämns ofta först bland åtgärder för avspänning. Gott så. Yrkesdiplomater har ofta en god grund men olika förutsättningar för just denna uppgift. Länder i vår närhet har utvecklat särskilda diplomatiska kompetenser för medling, konfliktlösning och förhandlingar. Norge och Finland omtalas ofta som förebilder i dessa avseenden.
- Vid sidan av yrkesdiplomater och utrikesdepartement finns värdefulla resurser för medling och konfliktlösning inom universitet, *think-tanks* och fristående organisationer. Kanada kan nämnas för sin imponerande kompetensbas *Canadem*.
- Handel och kommersiellt samarbete betraktas, på goda grunder, som tillitsskapande. Å andra sidan kan relationerna bli problematiska eller konfliktskapande om parterna är olika stora eller har vitt skilda avsikter med samarbetet. Särskilt problematiskt är den internationella energihandeln, inte minst den mellan Ryssland och länder i Västeuropa.
- Ett särskilt intressant exempel är dock EU, vilken som bekant startade som en kol- och stål-union för att stärka de industriella banden mellan forna fienderna Frankrike och Tyskland. Från detta tidsbundna syfte har genom en kombination av visioner, statsmannaskap och tur skapats en union som bland annat innebär att krig mellan EU-medlemmar nu framstår som otänkbart. Däremot har EU endast oklart och trevande uppträtt som säkerhetspolitisk *aktör*.

- Internationella organisationer, både inom och utanför FN-systemet, kan bidra till ökad förståelse mellan nationella företrädare och skapa värdefulla kollegiala relationer. Detta är en av de återhållande (*restraining*) faktorer som Hans Blix pekar på, som kan minska länders benägenhet att föra krig (*A Farewell to Wars*, Blix 2023).
- Samarbete och utbyten inom bl.a. akademisk forskning, universitetsutbildning, kultur, idrott, rehabilitering och miljövard. Inte heller dessa är oproblematiska, men i en överraskande hög grad har sådana kunnat upprätthållas trots uttalad skepsis på den politiska nivån. (Exempel på länkar mellan Sverige och Ryssland redovisas i Eduards m.fl. 2009, Ingelstam 2017).

Förebyggande av väpnad konflikt

Detta är ett sammanfattande begrepp för aktiva politiska ansträngningar att undvika krig (bland annat de som nämns ovan). Förebyggande var en överordnad princip för Sveriges utrikespolitik 1999–2001, bekräftad av en enig Riksdag (betänkande UU4, 2000/2001). Svenska folkrörelseorganisationer, som Forum för fredstjänst och Röda korset, hade varit pådrivande, bland annat genom två internationella konferenser 1997 och 2001 (Swedish Peace Team Forum 1998, 2002). Frågan försvann dock från toppen av agendan år 2001, då USA påbjöd att "kriget mot terrorismen" skulle prioriteras.

Tankegången är naturligtvis inte förvunnen, och har nyligen fått starkt stöd av en tung forskningsbaserad rapport från Världsbanken och FN: *Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Prevention of Violent Conflict* (World Bank 2018). Den kan ses som ett *benchmark* för förebyggande arbete under lång tid framåt. Rapportförfattarnas sammanfattande tes är "prevention works, saves lives and is cost-effective."

Slutsats

Aktiva åtgärder för att skapa gemensam säkerhet och tillit mellan potentiella fiender samt undvika eskalering till krig måste få ökad uppmärksamhet. Hans Blix föreslår som riktlinje "om du vill fred, förbered dig för fred". På kort sikt, i synnerhet om militär konflikt (krig) redan pågår är förutsättningarna ofta dåliga eller obefintliga. I den långsiktiga analysen är de däremot oumbärliga och måste tillmätas stor vikt. Det är rimligt att varje part i en eventuell konflikt söker förståelse och samarbete snarare än konfrontation. Vi vet att detta inte kommer att prägla alla tänkbara framtider. *Men tillitsskapande och avspänning förblir en huvudfråga och finns kvar som utmaning i de alternativa scenarier som skisseras nedan.*

Fiendebilder

Den amerikanske författaren och journalisten Adam Hochschilds bok *To End All Wars* (Hochschild 2011) handlar om första världskriget, särskilt ur ett brittiskt perspektiv. Han redovisar hur snabbt och eftertryckligt man skapade bilden av "fienden". De objektiva motsättningarna mellan England och Tyskland var vid den tiden inte särskilt starka. Det fanns besvikelser över kolonialsituationen i Afrika, och diverse territoriella tråtor i Europa. Men kunga- och kejsarfamiljerna var släkt på olika sätt och deltog i varandras fester och ceremonier.

När polariseringen väl hade börjat fanns inga gränser för hur starkt Tysklands och tyskarnas uselhet framhövdes i engelsk debatt, politiska anföranden, annonskampanjer och statsstyrd propaganda. Staten understödde på olika sätt anti-tyska hållningar: inte bara i press och offentliga tal, utan även i skönlitteratur, vetenskap och bildkonst. Tyskarnas krigföring beskrevs i maximalt nedsättande termer: ibland som inkompetent och gammaldags, ibland som brutal och omänsklig. Denna är det mest välskrivna text jag känner till om fiendebilder.

Det finns en (dock ganska begränsad) vetenskaplig litteratur om ämnet. Den cypriotisk-amerikanske psykoanalytikern Vamik D. Volkan är en av de tongivande forskarna (Volkan 1988). Han hämtar en hel del av sitt konkreta underlag från konflikter mellan Turkiet och Grekland över många århundraden. Den tyske historikern Wolfgang Benz fokuserar på 1900-talets antisemitism och förintelsen av judar (Benz 2010). Benz har också tagit sina iakttagelser vidare till den fiendebild som kanske mer än någon annat präglar vår tid: "1900-talets antisemiter och några av dem som angriper islam under 2000-talet arbetar med liknande metoder och föreställningar om fienden". För utförligare resonemang och referenser hänvisar jag till en längre uppsats (Ingelstam 2015). Det är lätt att känna igen samma mönster i det som i dag skrivs och sägs om Ryssland.

Ukraina och freden: en utveckling

Den här uppsatsen handlar om de närmaste decenniernas säkerhetsläge i Europa men handlar inte uttryckligen om Ukraina. Kriget där kommer att under lång tid kasta sin skugga över säkerheten i Europa. Det förefaller råda en relativt stor enighet i Europa om vad läget kräver. Om den framtid som Ryssland ville snabbspola till under våren 2022 inte ska bli verklighet måste Ukraina få snabb och resolut, men förhoppningsvis kortvarig, hjälp att förbättra sin militära situation. Varken kriget eller freden efter kriget erbjuder någon moraliskt ren lösning. Det finns bara mer eller mindre dåliga kompromisser, alla med tragiska inslag.

För resonemangets skull *antar* jag i scenarierna att en rimlig fred kan slutas efter kriget mot Ukraina inom ett eller två år. Med *rimlig* menar jag en lösning som är balanserad på ett sådant sätt att den accepteras av de närmast berörda parterna, och garanteras eller åtminstone godtas av andra berörda stater, inom och utom Europa. Om kriget däremot utvidgas eller fortgår i många år leder detta till andra scenarier (och än mer tragik), men några sådana kommer jag inte att utveckla här.

Nato eller post-Nato?

Redan i god tid före presidentvalet i USA 2024 ställdes besvärande frågor om USA:s inställning till Nato, och därmed organisationens framtid. (Sådana komplikationer kom dock inte upp till övervägande under den korta tid under våren 2022 då Sveriges och Finlands medlemsansökningar diskuterades.) Toppmötet i juni 2025 lämnade centrala frågor obesvarade (se ovan).

Av andra signaler från USA kan man dock sluta sig till att landets engagemang i Europas försvar och säkerhet kommer att minska. USA har cirka 80 000 försvarsanställda i Europa,

varav hälften i stridande befattningar. En betydande del av dessa kommer att omplaceras, då Sydostasien/Kina nu har prioritet för USA. (Ett tecken i den riktningen är att USA sagt nej till medverkan i FLF-styrkan i norra Finland, med motivet att inte vilja binda personal; DN 6 juni 2025).

Diplomaten och Nato-kännaren Ulla Gudmundson diskuterar i en utförlig artikel sannolika och möjliga utvecklingar när USA:s engagemang minskar (Gudmundson 2025). Hon betraktar inte en formell upplösning av Nato som särskilt sannolik. En sådan upplösning kan betraktas som ett förhandlingsmisslyckande. Men hon menar samtidigt att ett europeiskt dominerat Nato skulle kunna hitta ett sätt att fungera:

Fördelen med ett rest-Nato, alltså ett europeiskt försvar utan USA (men sannolikt med Kanada) inom Natos ram, vore att en sedan länge uppbyggd kultur och processer kunde tas tillvara: den gemensamma försvarsplaneringen, utbildningarna, övningarna, standardiseringsarbetet.

Den amerikanske statsvetaren Marc Trachtenberg (professor emeritus vid UCLA) diskuterar frågan om ett europeiskt dominerat Nato i sin uppsats "Is There a Life After Nato?" (Trachtenberg 2024) och bygger under den med en noggrann genomgång av USA:s Natopolitik sedan 1991. En vanlig föreställning – med hänvisning till Natofördragets Artikel 5 – är att USA kommer att försvara "every inch" av Natos territorium mot angrepp. Men Trachtenberg visar att detta har förnekats inte bara av Trump utan av varje presidentadministration under den studerade perioden. Hans bedömning är att ett system där europeiska länder i stort sett försvarar sig själva är värt att överväga.

The United States – the world's one remaining superpower, the "indispensable nation" (to use Madeleine Albright's famous term) – can pursue very ambitious policies. But a European system in which the United States would play at most a peripheral role would work differently. European ambitions would be limited to what all the major countries would support. Their policy would almost certainly be more moderate, more status quo-oriented, and more purely defensive than the policy the United States has been pursuing since 1991 and would thus be less likely to be perceived as a threat by Russia. So, there is a good chance that a European system would be more stable than the one we are now living with.

Hur ett Nato eller post-Nato med minskat USA-inflytande mer i detalj kommer att organiseras kan vi inte förutse i dag. Däremot är det säkert att europeiska länder i samverkan kommer att ta större ansvar för säkerheten (och då inte bara den militära) i Europa. Möjligheten att Kanada kan knytas närmare Europa, både vad gäller militär samverkan och EU-organisationen lyfts allt oftare i debatt och facklitteratur.

Jag finner Trachtenbergs förutsägelse trovärdig. En Europa-dominerad ordning kommer att uppfattas som mindre provocerande av Ryssland än en som styrs av USA. En stormaktsdröm behöver då inte direkt konfronteras med en annan. Därför bör ett Natoeuropa välkomnas som ett rimligt steg mot en stabil fred i hela regionen.

Klarar sig Europa? Om pengar och människor

Marc Trachtenberg (se ovan) noterar, mest i förbigående, att de europeiska staternas BNP är ungefär fem gånger så stor som Rysslands. De borde alltså inte ha några *ekonomiska* svårigheter att klara sitt försvar – och om USA drar sig tillbaka blir de så illa tvungna.

Liknande iakttagelser återkommer i en uppsats av den svenske diplomaten Lars Anell, "Sans och balans i försvarsdebatten" (Anell 2025). Han anger att Nato-ländernas samlade BNP är 12 gånger Rysslands, och då är den senare troligen rejält överskattad (med hänsyn till sämre kvalitet, orationell produktion m.m.). Via fortsatt BNP-räknande finner han att om varje Nato-land i Europa satsar 2,6 % av BNP på försvar så överstiger detta belopp med god marginal Rysslands hela statsbudget ("dagens mål räcker!" tillägger han). Rysslands försvarskostnader beräknas vara 6 % av BNP; andelen är sannolikt växande. Å andra sidan är det svårberäknat vad Ryssland "får för pengarna". Många utgifter är lägre, vilket skulle minska klyftan i BNP.

Naturligt nog följs den ryska ekonomins utveckling noga i Europa, inklusive Sverige. Regelbundna analyser och uppdateringar om rysk ekonomi på kort och medellång sikt görs av SITE (vid Handelshögskolan i Stockholm) och FOI. För precisa upplysningar hänvisar jag till dessa (i första hand SITE 2025). Den ryska ekonomin förblir starkt beroende av export av olja och gas, medan övrig export är ganska obetydlig. Växande försvarskostnader är en belastning, och göms delvis undan i officiell statistik. För närvarande betalar ryska staten mycket stora belopp till soldater och deras efterlevande (i storleksordningen 1,5 % av BNP). Sanktioner, som med varierat innehåll funnits sedan 2014, har enligt många bedömare haft mindre effekter än väntat. Flertalet utomstående experter anser dock att en fortsatt krigsdominerad ekonomi skulle vara mycket problematisk för Rysslands utveckling.

Västeuropas befolkningar är ungefär 5 gånger större än Rysslands (som är 144 miljoner). De är friskare och lever längre än Rysslands. Man har nog rätt att påstå att landets administrativa och tekniska förmåga, med undantag av ett par speciella områden, är klart underlägsen de flesta europeiska länders. Dessa satsar framåt, från en redan hög nivå. En aktuell utredning från 2024 (Draghi-rapporten) föreslår att EU-området ska öka sina högindustriella investeringar med € 750–800 miljarder årligen (cirka 4,4–4,7 % av den sammanräknade BNP), vilket bedömts som ambitiöst men realistiskt.

Trots dessa basfakta är mantrat i stora delar av den säkerhetspolitiska diskussionen att Europa är i något slags underläge, och skulle behöva åtminstone 3–5 år för att utan USA:s beskydd kunna "ta sig an" Ryssland. Ibland hävdas att Europa blivit "bortskämt" av att länge ha kunnat lita till USA för skydd och paraply. Möjligen syftas på att européerna antas ersätta exakt vad USA för närvarande står för i Europa. Trachtenberg avfärdar den tanken (se ovan). Anell för sin del replikerar:

Natoeuropa ska inte ta sig an Ryssland i någon annan bemärkelse än att försvara en gräns som vi har minutiös kunskap om. Vissa amerikanska förmågor (som det heter nu för tiden) behöver vi inte, andra har vi redan och andra kan ta 10–20 år att ersätta.

Detta visar att situationen inte är olösbar, utom möjligen för ett Ryssland med expansionsplaner. Militärtekniskt har USA unika försprång på vissa områden, men framtiden innebär inte att USA blir en fiende till Europa utan en (sannolikt ivrig) säljare av krigsmateriel.

Anell påpekar också att med Nato-toppmötets 5 %-norm skulle den samlade försvarsatsningen (oräknat Ukrainas) i Natoeuropa bli 10 gånger större än Rysslands. Han sammanfattar sin ståndpunkt så här:

Europas försvar ska enbart dimensioneras för att avskräcka Putin, inte för att glädja Trump.

Med Gud på vår sida

I vårt sekulariserade Sverige nämns sällan religiösa rörelser eller värderingar i säkerhetspolitiska sammanhang. Men i en europeisk kontext – och ännu mer i en global – är det omöjligt att bortse från sådana aspekter. Över hela världen finns rörelser och organisationer som på religiösa grunder verkar för fred och vänder sig mot våld och vapenmakt. Både inom dessa rörelser och generellt i samhället anføres gärna att religionen är en fredsfrämjande och försonande kraft. Men minst lika ofta får man höra att religionen skulle vara en viktig orsak till konflikter och krig. Det ligger mer sanning i det första än i det andra påståendet, men båda måste diskuteras.

Det är alldeles klart att religiösa motsättningar är en faktor i många konflikter i världen. Både historisk och statsvetenskaplig forskning – som numera är mycket omfattande – visar dock att sådana ganska sällan är den *primära orsaken*, vilket ofta görs gällande i massmedia och allmänna diskussioner (Isak Svensson 2012). Forskningen visar också att stridande parter själva tenderar att definiera konflikten i religiösa termer, även när grundorsaken kan vara ekonomisk eller etnisk. Religiösa övertygelser och religiösa organisationer/samfund bör emellertid tas på stort allvar i konflikter. Slutsatserna i de seriösa analyser som gjorts är att våld och extremism i islams, kristendomens, buddhismens o.s.v. namn alltid har specifika orsaker och en historisk kontext. I dagens debatt står jihad och våld från muslimska grupper i centrum, men det är omöjligt att inte samtidigt dra paralleller till de kristet motiverade korstågen (som företogs under perioden år 1000 till 1200).

I den kristna kyrkans långa historia har synen på krig och annat väpnat våld skiftat starkt, och olika kyrkliga riktningar har valt olika hållningar. Nyligen hörde jag en erfaren kristen ledare säga. "Hur märkligt det än är, kan tydligen vilken som helst hållning till krig och våld motiveras med bibliska argument." Religiösa identiteter kan alltså utnyttjas ("sjanghajas") för politiska eller militära syften. När vi här diskuterar Europas framtida utveckling sticker två extrema ståndpunkter i ögonen.

Den ena är den rysk-ortodoxa kyrkans oreserverade stöd för president Putins utrikespolitik och för kriget mot Ukraina. Kyrill, Patriark av Moskva och hela Ryssland, ledare för den rysk-ortodoxa kyrkan har beskrivit kriget som en "andlig kamp" mot dem som sätter sig upp mot Guds lagar. Med det sistnämnda avser han bland annat "västs" sexualmoral och synen på

familjen. Men det finns också i den ortodoxa kyrkans tradition föreställningen att "det heliga Ryssland" har rätt till ett visst territorium (vilket skulle omfatta det som nu är staten Ukraina). (Frågan dyker upp även i kapitlet *Hur tänker vi på Ryssland?* nedan.) Den rysk-ortodoxa kyrkan har under lång tid varit medlem i Kyrkornas världsråd (se nedan) och instämt i många av dess resolutioner. Mot den bakgrunden är dess legitimering av president Putins utrikespolitik mycket förbryllande.

Den andra är den "kristna högern" i USA. Med *tea-party*-rörelsen och Donald Trump som president har en mycket stor grupp av kristna amerikaner kommit att omfatta en särskild form av högnationalistisk politisk åskådning. Denna innefattar rätten att bära vapen, en stark militärmakt, värnande av traditionella könsroller, motstånd mot aborter och en inkonsekvent inställning till demokratiska principer. Några grupper hävdar också den vita "rasens" överlägsenhet. En stor del av den kristna högern knyter dessutom sin hållning till Uppenbarelseboken i Bibeln, och vad denna säger om judarnas särart och de yttersta tiderna (Mellergård 2022).

Mycket få kristna, muslimer, judar eller buddhister förnekar att fred och försoning är en del av tron. Den religiöst motiverade fredsaktivisten söker ständigt övertyga sina trosfränder och religiösa ledare att de bör göra allvar av detta. Men att omsätta det till konkret handling är svårare och krockar ofta med maktförhållanden och nationella strävanden.

I Jesu efterföljd var de kristna radikalpacifister under kyrkans första 300 år. Men när den organiserade kyrkan kom närmare makten och ansåg sig böra ta ansvar för nationen hävdade tongivande teologer (Augustinus på 400-talet, senare bekräftat av Thomas av Aquino under 1200-talet) att det var rimligt att i vissa lägen använda våld: att *rättfärdiga* kriget. Visserligen var det en plikt att med alla medel begränsa våldet genom att ställa kritiska frågor, men man öppnade ändå dammluckorna. Detta har inneburit att kyrkan under några skeden till och med har välsignat vapnen: "Gud på vår sida!" Detta är också är titeln på en värdefull översikt över religion och våld genom tiderna: Armstrong 2015. (Den svenska titeln kommer från en sång av Bob Dylan *With God on Our Side*, 1964).

I kontrast till de "stora" kristna kyrkorna (katolska, anglikanska, presbyterianska, ortodoxa, lutherska m.fl.) och deras vacklande hållning till krig och våld står ett antal "fredskyrkor" som mycket konsekvent tagit avstånd från våld och predikat fredlig konfliktlösning, försoning och samförstånd. De tre som brukar nämnas som fredskyrkor är mennoniterna (från 1500-talet), kväkarna ("Vännernas samfund" från 1600-talet) och Brödrakyrkan (som grundades i Tyskland på 1700-talet). Spår av deras arbete och konsekventa hållning för fred finner man i många sammanhang: aktivism, utbildning, akademisk forskning.

Under de senaste åren har kraftiga motrörelser uppstått mot tanken att det kristna evangeliet skulle kunna rättfärdiga krig. Kyrkornas världsråd (www.oikoumene.org), som är samarbetsorganisation för protestantiska, anglikanska och ortodoxa kyrkor med tillsammans 500 miljoner medlemmar i 110 länder, sökt vända perspektivet. Dess ställningstagande innebär en tyngdpunktsförskjutning: från undantagen till regeln, från periferin till centrum, från det "rättfärdiga" kriget till den rättfärdiga freden. Liknande budskap har antagits av den Katolska kyrkan. Påven Franciskus (2013–2025) predikade konsekvent fredens budskap, och

sökte använda sitt inflytande för fredens sak i många pågående konflikter. I en predikan i Chile (januari 2018) valde han temat: "Om ni vill ha fred, verka då för fred!". Svenska kyrkans f.d. ärkebiskop KG Hammar säger "vår stora utmaning är att i varje stund välja fredsbyggandets väg".

Sådana uttalanden tjänar som uppmuntran och vägledning för en fredspolitik. Den som på basis av en kristen tro vill ta på sig att verka för fred och försoning kan numera ta hjälp av tolkningar som är mer adekvata för vår tids problem och utmaningar. Det är naturligtvis omöjligt att bedöma vilken roll som sådana tankegångar kommer att få i formandet av den framtida Europa. Religiösa övertygelser tillmäts stor vikt i många av Europas länder, liksom i USA. De bör vägas in i bedömningen av den framtida utvecklingen och skulle kunna bli verkningsfulla motkrafter till ett militärt präglat konflikttänkande.

Hur tänker vi på Ryssland?

"Det ska du veta, att ryssarna förstår bara maktspråk."

Senior svensk diplomat, något salongsberusad, till mig på en fest för cirka 10 år sedan

Efter 1990, och alldeles särskilt från 2014, har litteraturen om Ryssland närmast exploderat, fylld av mer eller mindre tvärsäkra påståenden om hurdana Ryssland och ryssarna "är". Många av dessa tar sina utgångspunkter i historien. Peter den store (tsar 1682–1725) finns ofta med i sådana, kommunistepoken 1918–1991 beskrivs med olika betoningar, den kaotiska tiden närmast efter Sovjetunionens fall likaså. Kunskapsläget är alltså, i en milt ironisk mening, gott. Det vore dumdrigt att försöka sammanfatta huvudlinjerna här, men jag vill ändå peka på ett par drag som kan uppfattas spela roll för hållningen till Ryssland och ryssar; särskilt deras relationer till Europa och världen.

Nationalkaraktären

Det figurerar en del föreställningar om en särskild rysk nationalkaraktär. Under tidigt 1800-tal skickade den franska regeringen en liten delegation till Ryssland för att ta reda på befolkningens inställning. Den rapporterade att ryssarna generellt hade en slav-mentalitet, lätt underordnade sig staten och annan överhet och saknade initiativförmåga. Denna tillhör en lång och ganska tröttsam rad av stereotyper kring det ryska folkets egenskaper. Den ryska nationalkaraktären – om den ens finns – är i själva verket komplex och svårdefinierad, präglad av en rik historia, kulturell mångfald och starka nationalistiska strömningar.

En rimlig utgångspunkt är att ryssar är ungefär som vi, och liksom vi präglade av sin specifika historia och de senaste generationernas erfarenheter. Bland de senare måste ryska folkets umbäranden 1941–1945 under andra världskriget ("det stora fosterländska kriget") tillmätas en särställning. Tyskland och nazism präglar fortfarande, efter 80 år, många ryssars syn på krig och fred. Vidlyftigare påståenden om ryska karaktärsdrag bör däremot mötas med stor

skepsis (man kan hitta en lång rad olika förslag på "nyckeldrag" i artikeln *Ryska nationalkaraktären* på Wikipedia).

Expansion och imperialism

Huvudantagandet är att Rysslands mål är att expandera utöver sitt nuvarande territorium. Hur långt denna tänkta expansion ska sträcka sig finns olika bud om. Att både Belarus och Ukraina ska ingå i en rysk maktsfär anses vara ett minimum. Den forna Sovjetunionen är större: Putin beskrev 2005 Sovjetunionens sönderfall som "det tjugonde århundradets största geopolitiska katastrof". Geografiskt ligger i så fall de tre baltiska staterna särskilt illa till (se Eduards 2025). En klart imperialistisk tankegång stöds även av den ryska ortodoxa kyrkan, på grundval av ännu äldre historiska förhållanden. Även Finland, som 1809–1917 var ryskt "storfurstendöme med viss autonomi", nämns ibland som tänkbart objekt för återerövring. Då och då hänvisas till tankegångar om ett stor-ryskt imperium (som på 1800-talet fanns på tre kontinenter) som skulle omfatta även större delen av västra Europa. Men en expansion västerut har periodvis avvisats, och ersatts av tanken på ett *slaviskt* präglad imperium.

Respekt

Delvis oberoende av sådana i huvudsak geopolitiska tankar är det mycket tydligt att Ryssland strävar efter en aktad ställning i världen. Medlemskapet i FN:s säkerhetsråd spelar en stor roll, även symboliskt. Landets företrädare reagerar starkt när stormakter (som USA, EU och ibland Kina) inte visar tillräcklig respekt. President Bidens uttalande strax efter Ukrainakrigets start att "vi ska försvaga er så att ni aldrig kan göra något sådant igen" måste ha uppfattats som extremt provocerande (men samtidigt var Biden senfärdig vad gällde konkreta åtgärder).

Putin

Presidenten har en stark maktställning och har sedan 1999 format Ryssland efter sitt eget huvud. Han har (till skillnad från Donald Trump, se Drolette 2025) tagit ett fast grepp om staten, inklusive militärmakten. I Väst betonas de repressiva dragen som förvisso är många och tydliga: sedan ungefär 2015 har bl.a. civilsamhället reglerats hårdare. Inom Ryssland uppskattas presidentens utrikespolitiska initiativ (särskilt annekteringen av Krim) och stabiliseringen av den i huvudsak statskapitalistiska ekonomin. (Hur den ryska ekonomin egentligen mår och hur den påverkats av kriget och sanktionerna är en annan fråga, se kort kommentar i tidigare kapitel *Klarar sig Europa?*)

Något som i växande utsträckning observeras är att Putin har blivit en krigspresident, som hämtar mycket av sin auktoritet från militära operationer, både i närområdet (Tjetjenien, Krim, östra Ukraina) och i viss mån internationellt. Så länge Putin sitter vid makten kan detta betyda att militära åtaganden prioriteras, kanske på bekostnad av folkets levnadsstandard eller fred/avspänning/handel med grannländer, Europa eller USA. I en långsiktig bedömning är frågan om Putins efterträdare (en eller flera?) central och mycket svår att besvara.

En latent demokrati?

Björn von Sydow, Sveriges försvarsminister 1997–2002, hävdade att en demokratisk utveckling i Ryssland var den viktigaste bestämningsfaktorn för Sveriges säkerhet. Sverige tog också vissa initiativ för att påverka denna, det synligaste var ett program för "stöd till reformprocessen i Ryssland" (se Eduards m.fl. 2009). Programmet upphörde 2008. Efter en period av osäkerhet och splittring vändes demokratiseringen till sin motsats, och landet är nu vad demokratiforskare kallar en *vald autokrati*.

Finns då några tendenser eller möjligheter till förändringar i demokratisk riktning? Standardsvaret på den frågan är nej, ofta med hänvisning till att det inte finns någon organiserad demokratisk opposition. Å andra sidan finns en växande medelklass, med internationella intressen och kulturell kompetens. Från Anna-Lena Lauréns mångåriga rapportering i DN kan man få veta att denna medelklass lärt sig att hålla inne med sina åsikter och undviker att lägga sig i statens affärer. Påfrestningar som krig, ekonomisk knapphet eller vardagsrepression kan komma att ändra på detta. Olika slag av missnöjesaktioner kan naturligtvis inte uteslutas. Demokrati (och mänskliga rättigheter) förknippas av många i Ryssland med västlig dominans. Därför resonerar många forskare för en viss återhållsamhet vid samverkan: påverkan till rättsstatsprinciper, korruptionsbekämpning och friare åsiktsbildning kan vara "gott nog" och även på kort sikt underlätta avspänning och "vänskapliga förbindelser". Frågeställningen återkommer, särskilt i *Scenario 3*.

Religion

I Ryssland har den rysk-ortodoxa kyrkan mycket länge (ibland anges början till år 988) haft en stark ställning. Under kommunist-tiden sköts religionen i bakgrunden, kyrkans/kyrkornas roll begränsades och aktivt troende diskriminerades. Men religionen "överlevde", fortfarande med den ortodoxa kyrkan och dess tradition som dominerande. Efter Sovjetunionens fall har kyrkan och staten närmats sig varandra. Som diskuterades ovan i kapitlet *Med Gud på vår sida* har den rysk-ortodoxa kyrkan officiellt stött och legitimerat Putin-regeringens politik.

Jag avslutar det här kapitlet med ett citat, som tillskrivits olika personer, bland dem Winston Churchill:

Ryssland är aldrig så starkt som det ser ut; Ryssland är aldrig så svagt som det ser ut.

Ryssland – stat och samhälle

Ovan har jag noterat några av den ryska *statsledningens* kända strävanden (territorium, respekt, stormaktsambitioner...). Som grund för de olika scenarierna duger det inte att bara fokusera statsledningens inställning eller den militära styrkan. Vi bör vi tänka på Ryssland som ett *samhälle*. Det är detta samhälle som vi måste förhålla oss till i framtiden, och det är också i samhället som en säkerhetsordning måste förankras om den ska bli hållbar över tid.

Många gånger under senare år har jag tillåtit mig att säga: "ryska folket är inte våra fiender, de är våra grannar". Bra tänkt, men lite för enkelt i en framtidsanalys. För resonemanget vill

jag bland de 144 miljonerna samhällsmedborgare i Ryssland grovt skilja på *fyra kategorier*, som har och kommer att ha betydelse för en säkerhetsordning:

1. Presidenten, hans parti, utrikesförvaltningen och stora delar av ämbetsverken och militären.
2. En växande medelklass, med internationella intressen, kulturell kompetens och ofta professionella yrken. Den bär också upp *civilsamhällets organisationer* (som i Ryssland inte har samma omfattning som t.ex. i Norden). Genom Anna-Lena Lauréns mångåriga rapportering i DN får man klart för sig att denna medelklass vant sig vid att hålla inne med sina åsikter och undviker att lägga sig i statens affärer.
3. En opposition, som aktivt motsätter sig statens maktutövning och protesterar, bland annat mot olika former av repression och korruption.
4. En stor mängd människor, antagligen en majoritet, som accepterar förhållandena, röstar "rätt" och svarar lojalt på opinionsundersökningar men inte engagerar sig i politik eller samhällsdebatt.

Det är ju i kategorin 1 som vi hittar dem som angripit Ukraina, talar om expansion, hotar med kärnvapen och betraktar "väst" (numera kanske också oss svenskar) som fiender. Det är till *staten* Ryssland som vi i första hand refererar när vi talar fiendskap och noterar bristen på "vänskapliga förbindelser" (FN-stadgan).

Men samhället är större än staten. I ett *demokratiskt* samhälle skulle vi förlägga hoppet om förändring till alla kategorierna 1–4. Men Ryssland är annorlunda. Kategorin 3 är dessvärre liten i Ryssland, men ska naturligtvis inte räknas bort. Den kan dock inte få dominera om vi strävar efter vidgade kontakter med samhället. För sådana kontakter är det kategorin 2 vi bör tänka på i första hand. Det skulle vara kontraproduktivt om samarbete med professionella, forskare, kulturarbetare o.s.v. skulle begränsas till huvudsakligen regimkritiker – mer om detta särskilt i Scenario 3 nedan.

Vem ska kriga – och vem vill göra det?

Ryssland har problem med att rekrytera soldater till det nu pågående kriget mot Ukraina. Unga män flyr landet för att slippa undan. Staten tvingas erbjuda stora ersättningar till rekryter, till skadade och till avlidnas familjer. Ukraina har också problem med att rekrytera soldater; unga och medelålders män förbjuds att lämna landet. I Israel finns ett öppet motstånd mot tjänstgöring i IDF. Även i Sverige vill allt fler bli befriade från militär värnplikt (men det gäller ännu relativt få personer). Motiven är inte desamma i de nämnda exemplen, men tendensen är klar.

Det är alltså svårt att rekrytera och behålla stridande personal. Något har hänt. Vi kan jämföra med inledningen av första världskriget 1914, då unga män i Europas länder käckt och övertygat drog ut i ett krig, som man räknade med att vinna inom några månader (se Hochschild 2011).

Harvardprofessorn Steven Pinker påvisar i sitt monumentala verk *The Better Angels of Our Nature* (Pinker 2011) att i en lång trend över tid har människors inställning till våld (både krig och mord) blivit allt mer negativ. Hans Blix argumenterar på ett liknande sätt i sin bok *A*

Farewell to Wars (2023). "The public mind" har blivit mer skeptisk till väpnat våld. Detta bör kunna fortsätta att vara en allt starkare återhållande kraft (*restraint*) till krig mellan stater.

Den långa trenden *bevisar* ingenting om framtiden, men är viktig i kombination med den mycket påtagliga svårigheten för flera länder att mobilisera människor till krigstjänst. Det senare ska inte enbart tolkas så att olusten att bli "kanonmat" väger tyngre än plikten mot fosterlandet. Krigserfarenheter och psykologisk forskning tyder på att människan har en inbyggd motvilja mot att döda andra människor. För att skapa soldater som fungerar i strid krävs därför en grundlig och väl genomtänkt utbildning (se t.ex. Bergman 2022).

Detta bör ses i ett sammanhang med en tendens i den vapentekniska utvecklingen. Moderna gevär har stor precision och kan döda en annan människa på långt håll. Äldre tiders musköter krävde däremot att skytten kom nära sin fiende – kunde "se honom i vitögat" – innan det var lönt att avlossa det dödande skottet. Teknik- och militärhistoriker har pekat på detta som en brytpunkt. Avpersonaliserat dödligt våld har sedan dess blivit allt vanligare. Utöver skjutvapen och missiler kan nämnas drönare, andra autonoma vapen, obemannade stridsvagnar och fartyg. (Svenska Saab presenterade nyligen en stridsbåt som "kan ta sig an farliga och känsliga uppdrag på egen hand, utan besättning", Ny Teknik 10 oktober 2025).

I det tidsperspektiv på 10–20 år som jag anlägger i scenarierna nedan kan båda dessa tendenser få betydelse.

- Det kan bli svårare för stater att rekrytera soldater, i synnerhet till markstrid – de som vi från amerikanska krigsfilmer känner igen som GI:s.
- Vi kan räkna med att vapen som fungerar med fjärrstyrning och på distans blir allt vanligare.

Kan vi till och med tänka oss en framtida utveckling i vilken människor eliminerats och krigföringen helt sköts av automatiserad teknik? En sådan hisnande vision ställer frågan: vad är i så fall meningen med det hela? Den studsar i sin tur på ett intressant tillbaka till nutiden, men jag släpper den här...

Om framtidsstudier och alternativa scenarier

En stor del av planering för den militära världen sträcker sig decennier framåt, medan den största delen av den utrikespolitiska analysen gäller pågående förhandlingar och perspektiv på något år.

Hans Blix, 20 oktober 2025

Sådana framtidsstudier som jag syftar på här går inte ut på att utröna vad som *kommer att hända* i framtiden. Uppgiften är att belysa vad dagens beslut och andra händelser under vägen kan innebära i ett längre tidsperspektiv än det som vanligen anläggs. Inom framtidsstudier används ofta *scenarier* – en term hämtad från teaterns värld. De beskriver händelseförlopp från nu till en framtida tidpunkt – eller omvänt: se nedan! Ofta arbetar man med *alternativa scenarier* för att parallellt illustrera två eller flera sådana förlopp.

Fred Polak (1907–1985) var en nederländsk futurist och föregångare inom området. Han argumenterade för att studiet av framtiden aldrig kan vara värderingsfritt och att föreställningar om framtiden påverkar samhällets dynamik. Detta håller jag med om.

Några av Polaks efterföljare lade stor vikt vid kontrasten mellan en *överraskningsfri* ("business as usual") och en *önskvärd* (bättre) framtid. En så utpräglad normativ ansats kan fungera bra i vissa sammanhang, till exempel där det finns en tydlig beslutsfattare med klara uppfattningar om vad "bättre" betyder, som en företagsledning.

En ännu mer konsekvent utveckling av detta är så kallad *back-casting*. Den bygger på att det först läggs fast vad en "önskad framtid" om t.ex. 30 år är. Sedan analyseras vilka steg och beslut som krävs för att nå dit. Denna tankegång har flitigt använts med tillämpning på miljö och klimat (t.ex. av flera forskargrupper vid KTH). En annan tillämpning av back-casting, direkt påverkad av Polaks tankegångar, utformades av den norsk-amerikanska fredsforskaren Elise Boulding (1920–2010) under rubriken "A world without weapons". Hennes metod har i olika varianter använts inom fredsrörelser i många länder.

I andra miljöer och användningar behövs dock andra angreppssätt. I många fall används framtidsbilder – till exempel i scenarioform – i första hand för att bredda perspektivet och visa beslutsfattare, i vid mening, vad *olika* beslut i dagsläget kan leda till i framtiden.

Att ange *flera alternativ* måste vara utgångspunkten för sådana studier som riktar sig till grupper med skilda intressen och värderingar. Detta är ju vad som karaktäriserar en fungerande demokrati (till exempel alla partier i Sveriges riksdag). I de alternativa scenarierna måste hänsyn tas till existerande åsikter. Däremot bör de inte utgå från att någon av dessa åsikter leder till ett på förhand givet resultat. De beslutsfattare och opinionsbildare som studien är riktad till ska kunna urskilja och känna igen de värderingar som styr respektive scenario. Dessutom bör scenarierna vara uppbyggda på någorlunda likartade sätt för att underlätta jämförelser. De tre scenarier som redovisas nedan är visserligen skissartade, men följer ändå i huvudsak "branschens" erfarenheter och principer.

Scenario 1 har en **ekonomisk** utgångspunkt. Det bygger på budskapet från Natos toppmöte 24–25 juni 2025. Där angavs utgiftsramar för varje medlemslands försvarsutgifter. Däremot var innehållet i den 10-åriga upprustning som föreslogs oklart: detta måste därför uttolkas inom scenariot.

Scenario 2 utgår i stället från en **militär** målsättning. Den innebär att Nato och dess medlemsländer ska försvara gränsen mot Ryssland. Kostnader och andra bestämningsfaktorer blir en del av analysen.

Scenario 3 sätter **säkerhetspolitik** i centrum. Strävan är att aktivt, så skyndsamt som möjligt och i samverkan med Ryssland, söka etablera en fungerande säkerhetsordning i Europa. Militära och ekonomiska överväganden relateras till detta syfte.

Scenariometoden förutsätter ett begränsat antal alternativ. Hur dessa ska väljas är naturligtvis inte självklart. Men angreppssättet förutsätter att andra faktorer (som i och för sig kan vara mycket betydelsefulla) inte varierar utan är de samma för de olika scenarierna. I

tidigare avsnitt har jag – efter kort argumentering – lagt fast tre gemensamma utgångspunkter för scenarierna. Därför fixerar jag följande tre utgångspunkter.

1. Det *antas* att en rimlig fred kan slutas efter kriget mot Ukraina inom ett eller två år. Med *rimlig* menar jag en lösning som är balanserad på ett sådant sätt att den accepteras av de närmast berörda parterna, och garanteras eller åtminstone godtas av andra berörda stater, inom och utom Europa.
2. USA ger upp sin ledande roll i Nato och trappar ner sin militära närvaro i Europa. Ansvaret för säkerhet och militär kapacitet i Europa kommer därför i stort sett att ligga på Europas egna länder. Om detta sker inom ett förändrat Nato (i vilket kanske även Kanada vill medverka) eller i andra former spelar mindre roll för det fortsatta resonemanget.
3. Tanken att länder i Europa skulle använda kärnvapen mot varandra betraktar jag som oansvarig och onödig; den lämnas därför utanför analysen i fortsättningen. Rysslands kärnvapendoktrin innebär att kärnvapen kan användas vid "en kärnvapenattack mot landet eller vid en konventionell attack som hotar statens existens". Inget av detta förutses ske inom ramen för scenarierna. Att göra en skarp åtskillnad mellan kärnvapen och konventionella vapen har varit en viktig princip i många decennier, och jag förutsätter att den kan upprätthållas.

Scenario 1: Efter Haag 2025

Detta scenario präglas av att samtliga europeiska Nato-länder planerar för en hög rustningsnivå, som ska nås senast om 10 år. Länderna kommer delvis att överta de strukturer som skapats i Nato under USA:s ledning, men både ekonomiskt och militärt ansvar har förskjutits till Europas länder. Konsekvensen blir upprustning och samtidigt en kraftig militarisering av industrin och samhället i övrigt. Inrikespolitiska dilemman dyker upp i samtliga deltagande länder. Militariseringen av samhället kan upplevas som ett problem. Fiendskapen med Ryssland kommer att bestå. Även om "väst" uppfattas som mindre provocerande än under USA:s dominans kommer situationen under lång tid präglas av kapprustning och likna det kalla krigets period. Det är svårt att se en slutpunkt för fientligheten, snarare kan man räkna med en väpnad konflikt, frusen under lång tid.

Rustningar och ansvar

Kommunikén från Natos toppmöte i juni 2025 blir i huvudsak startpunkten för detta scenario (se kapitlet *Från Jalta till Haag* ovan). De flesta medlemsländer kommer att öka sina försvarssatsningar till i närheten av 3,5 % (militära) + 1,5 % (försvarsrelaterad infrastruktur) av BNP över 10-årsperioden 2025–2035. Några länder, huvudsakligen sådana som ligger nära Ryssland (Polen, Tyskland, Sverige, Finland, Estland...), kommer att gå snabbare fram och nå "målet" redan om cirka 5 år. Andra, däremot, kan väntas söka pruta eller fördröja dessa stora utlägg, kanske täcka upp detta genom kreativ bokföring och på andra sätt. Det finns knappast möjligheter att *tvinga* fram åttlydnad av Haag-besluten – och USA kommer kanske att tappa intresset att driva på.

I detta scenario antas nämligen att USA dragit tillbaka sin mesta personal och andra resurser från Europa och trappat ner sitt engagemang för Nato, men åtminstone under en tid behåller den yttersta kontrollen över organisationen. USA kommer inte i någon större utsträckning att leda övningar och samordna militära förmågor. Ett Natioeuropa kommer inte att kunna – eller ens vilja? – samordna verksamheten lika hårt och tydligt som tidigare skett.

Hotbilder och förmågeuppbyggnad

Någon särskild inriktning av den militära förmågan angavs inte i Haag, och några förberedelser för den föreslagna upprustningen i övrigt är inte kända. Krigshotet antas dock ligga nära i tid: generalsekreteraren Rutte uttalade att Ryssland om 5 år kan komma att anfälla ett europeiskt Nato-land. Dessutom brådskar en omfattande materiel- och personaluppbyggnad. Dessa två akuta omständigheter kommer troligen att betyda att samordning och gemensam förmågeutveckling kommer i andra hand. Till stora delar kommer Europa att upprusta enligt principen "mer och mer av samma sak". Det kommer inte heller att finnas tid eller kompetens för den gemensamma hotbildsanalys som en "riktig" långsiktig perspektivplanering skulle kräva (se **Appendix**).

En allmän mening tycks vara att de europeiska Nato-länderna inte har någon gemensam "strategic culture" (*The Economist*, 28 aug 2025). Jag finner detta överdrivet. Det är sannolikt att man kan åstadkomma en betydande operativ och taktisk samordning inom ett Natioeuropa inom 10-årsperioden eller snabbare.

Vapen och annan militär materiel

Behovet att aktivera produktionen av militär hårdvara betonades starkt i Haag: minst 20 % av det militära anslaget ska läggas på försvarsmateriel. Även om USA:s president tydligt förväntar sig att stora beställningar läggs där (enligt principen: vi levererar, ni betalar), så gäller för hela Natoeuropa att den förutsedda upprustningen får stora konsekvenser för europeisk industri.

- Beställningar hos existerande försvarsindustrier kommer att öka dramatiskt. Köer kan uppstå. Särskilda orter både i Sverige (som Linköping, Örnsköldsvik och Karlskoga) och i övriga Europa kan få starka expansionsbehov, på gränsen till växtvärk. I en utförlig artikel redovisar försvarsekonom Per Olsson vid FOI många flaskhalsar, gällande bl.a. komponenter, kompetens och import, som kommer att försvåra Sveriges snabba upprustning (Olsson 2025).
- Frågor om konvertering av existerande högteknisk industri (t.ex. bilfabriker) till militär produktion kommer att aktualiseras. Detta kräver en kraftfull statlig industripolitik, vilket de flesta länder är ovana vid.
- Import från bl.a. USA och Israel (och Kina???) kommer att aktualiseras, vilket kan skapa politiska och etiska problem både för köpare och säljare.

Samhällsekonomi och försvarsekonomi

Inrikespolitiskt blir en period av militär upprustning, i synnerhet om den varar under lång tid, problematisk för Sverige och för andra europeiska länder. Den mest uppenbara frågan är hur de betydande utgifterna ska täckas – i Sverige ska utgifterna öka med 250 %, räknat från 2021 till 2030. Att höja skatterna är inte populärt och tabu för några partier, att dra ner på välfärdsutgifter är otänkbart för andra. Regeringen/regeringarna kan välja att låna pengar och skjuta problemet till kommande generationer. En politisk debatt går naturligtvis inte att undvika. Militära utgifter kommer att ställas mot andra samhällsbehov, som sociala tjänster och infrastruktur.

Ett ”utbrott” för 85 år sedan från folkhemmets skapare får illustrera dilemmat:

Det är ju fan att allt vad jag och mina kamrater velat åstadkomma nu ska gå till spillo. Vi ha velat ha social utjämning för sjuka och gamla och så mycket annat. Nu komma vi att få satsa allt på militära företag, artilleri, kryssare och flygplan. Är det inte fan?

Per Albin Hansson, Sveriges statsminister 1932–1936 och 1936–1946

Men det är inte bara statsutgifterna saken gäller. De *samhällsekonomiska* konsekvenserna av en upprustningspolitik är blandade: varken entydigt positiva eller negativa.

Personalbehoven inom totalförsvaret ökar och det kräver bl.a. fler värnpliktiga, kanske också längre tjänstgöringstid, vilket kan bli problematiskt (se kapitlet *Vem ska kriga – och vem vill göra det?* ovan). Det kan beröva näringslivet kompetens som behövs för samhällets normala funktioner. (Under andra världskriget gick ju många kvinnor i krigförande länder till yrkesarbeten, för att ersätta män som kallats till militärtjänst.) En effekt är givetvis ökad

sysselsättning (=arbetskraftsbehov) på många orter. Men det är inte säkert att den aktuella kompetensprofilen vid expanderande eller "konverterade" industrier stämmer; det kan bli både friställningar och personalbrist. Om staten löser finansieringen utan större problem (vilket inte är självklart, se ovan) kommer en ökad statligt finansierad produktion enligt etablerad teori att stimulera hela ekonomin och bidra till tillväxt.

En långvarig fiendskap med Ryssland kommer naturligtvis att påverka handel och teknisk utveckling i Europa och Sverige. Sannolikt kommer några av de sanktioner som införts under Ukraina-kriget att kvarstå, och gradvis kommer även "normala" handelsförbindelser att minska. Om detta är till fördel eller nackdel för någon av parterna går inte att enkelt svara på.

Haagbeslutets särskilda 1,5 % av BNP för "försvars- och säkerhetsrelaterade investeringar" kommer att uppfattas som mindre problematiska, till och med gynnsamma. Flera länder har, i likhet med Sverige, en betydande "investeringskuld" i bl.a. vägar, järnvägar och VVS. Till detta kommer energisektorn, där klimatomställning och expansion kräver stora belopp. Om trycket växer så att staten engageras i sådana investeringar är detta en fördel för nationen.

Industri och ekonomi på längre sikt

Resonemanget ovan gäller i första hand de närmaste 10 åren. Kan och bör samma utgiftsnivå (som rätt godtyckligt stipulerades i Haag) behållas även bortom denna tidsperiod? Situationen kan bli den att Europa, inklusive Sverige, står med en stor militärindustri, som senare kan visa sig överdimensionerad. Detta händer naturligtvis om spänningarna minskar och fienden (Ryssland) framstår som mindre hotfull.

Sverige har en gång tidigare stått inför detta "problem", nämligen under perioden 1996–2009. Hotet från Sovjet hade försvunnit och ledande militärer kunde tala om en *time-out* från den traditionella uppgiften att försvara Sverige (se Ingelstam & Mellbourn, sid 69–72). "Lösningen" på detta dilemma blev för industrins del en kraftigt ökad och i stort sett oreglerad export av krigsmateriel från industrier i Sverige till diverse (köpstarka) länder.

Några erinrade då om att statssekreteraren och nedrustningspolitikern Inga Thorsson 12 år tidigare i en utredning (SOU 1984:62) föreslagit en ordning för att parera just en sådan situation. Företagen skulle vara skyldiga att fondera en viss andel av varje militär beställning, för att användas i en omställning till civil produktion då nedrustning genomförts och den militära efterfrågan minskat. Hennes förslag blev vid publiceringen – liksom senare – totalt ignorerade.

Aktiva åtgärder för avspänning och gemensam säkerhet

Några sådana förutses inte inom detta scenario. Natos doktrin är att vara avskräckande (*deterrent*) – om så krävs, även med kärnvapen – och dödlig (*lethal*). Samråd eller avtal med Ryssland – till exempel inspektioner för att undvika "krig av misstag" – kan visserligen tänkas, men även sådana torde bli knepiga att åstadkomma i ett klimat av fiendskap oh kapprustning.

Ett militariserat samhälle

Industrisatsningarna kommer att upplevas som gynnsamma av vissa grupper, men mycket negativa av andra. Prioritering av militära utgifter i förhållande till andra behov skapar spänningar och måste ständigt försvaras. Värnplikten uppfattas inte av alla som en nyttig erfarenhet. Regeringen och totalförsvarets olika organisationer måste – för att legitimera befolkningens uppoffringar – outhärligt undervisa den om att landet och vår livsform är hotade. Olika samhällsfunktioner kan *sekuritiseras* och undandras demokratisk insyn (se ovan, kapitlet *Säkerhet och vänskapliga förbindelser*). Om vi ständigt uppmanas tänka i termer av *fiendebilder* och även på vardagslivs-nära hot som cyberangrepp, falska nyheter och sabotage kommer detta att skapa en samhällsanda som är demokratiskt tveksam. Kristin Ljungkvist, lektor vid Förvarshögskolan, spetsar till problemet (Ljungkvist 2025):

Det är obestridligt att en militarisering av samhället innebär utmaningar för demokratiska principer och medborgerliga friheter. Militär praktik och logik bygger inte på demokratiska principer såsom maktodelning, transparens och öppenhet. De präglas i stället av tydliga hierarkier, dominans, sekretess, acceptans av tvång och fysiskt våld som primära metoder för att lösa problem.

Hur nödvändig en sådan långvarig och genomgripande förändring än bedöms vara, har den ett högt pris i termer av samhällsklimat och välfärd.

Kapprustning och kallt krig

Som jag redan nämnt finns i Haag-beslutet inga tydliga antaganden om vilken *hotbild* som det upprustade militära försvaret ska möta. I det tioåriga perspektivet underförstås att hotet från Ryssland ökar under 5 år, och därefter åtminstone inte minskar. Visserligen kan framtiden överraska, men det går inte att kalkylera med t.ex. en regimförändring i Ryssland. Det mest sannolika är att spänningen står sig, påverkad bland annat av Natoeuropas upprustning. Att samma generella norm angivits för alla Europas Nato-länder antyder att man skulle kunna räkna med krig i hela Europa, och att beväpningen går ut på att vinna detta. Troligen är detta en övertolkning, men intrycket kvarstår att alla länder borde känna sig i någon mening hotade. Samtidigt bör vi notera att även ett till tänderna rustat Natoeuropa av Ryssland troligen kommer att uppfattas som mindre provocerande än ett USA-Nato (Trachtenberg 2024).

De starkt beväpnade Nato-länderna måste alltså, för att motivera sina befolkningar, ständigt påminna om det hot som deras land och grannländer står inför. Upprustningen, retoriken och fiendebilderna kommer naturligtvis att uppfattas i Ryssland, och där närmast reflexmässigt motivera en hög rustningsnivå, med vapen riktade mot Europa. Det kan förutses att förhållandet mellan Europa och Ryssland under lång tid präglas av kapprustning och på många sätt liknar det kalla krigets period.

Finns det ett slut?

Ett regimskifte i Ryssland är naturligtvis tänkbart, men måste vara ryssarnas egen sak. Slutet på det förra kalla kriget 1991 betydde som bekant inte "the end of history": att den liberala

demokratin och kapitalismen slutligt segrat. Vissa röster pläderar nu för en successiv och systematisk försvagning av Ryssland, som på sikt skulle göra landet "ofarligt". Under början av Ukraina-kriget verkade en del personer räkna med att det inledda kriget kunde sluta som andra världskriget, med Rysslands militära kapitulation och regimens totala sammanbrott. Det framstår inte längre som rimligt.

En annan drastisk tanke är att en fortsatt intensiv kapprustning skulle locka eller tvinga Ryssland (som är den ekonomiskt underlägsna parten, se *Klarar sig Europa?* ovan) att ruinera sig på militärkostnader och bryta samman. Något sådant brukar anföras som ett av skälen till Sovjetunionens sammanbrott 1989–1991. Jag kan inte se detta som särskilt troligt. Om det ändå skulle ske vore det inte ett avslut med fred och samarbete som förtecken, utan snarare skapa ett oroligt Ryssland präglad av kaos, splittring och våld.

Med dessa utgångspunkter är det svårt att förutse något tydligt slut på fientligheterna, och en övergång till avspänning och fred. Samtidigt är det orimligt att utgå ifrån att Ryssland för evigt kommer att vara en fiende. Det är därför befogat att vi undersöker förutsättningarna för andra utvecklingar: *alternativa* scenarier.

Scenario 2: Gränsförsvaret: "Hit men inte längre"

Detta scenario innebär att fokus läggs på försvaret av **gränsen mot Ryssland**. Den militära kapaciteten utformas strikt defensivt. Detta kan bli billigare än den totalsatsning som beskrevs i Scenario 1, men betyder också att den militära materielen specialiseras hårdare. Alla europeiska länder gränsar ju inte till Ryssland: ländernas deltagande kan dock organiseras så att insatser jämnas ut på olika sätt. Den konsekvent defensiva hållningen bör innebära att relationen till Ryssland på sikt förbättras.

"Men kommer någon våra fjäll för nära...vi hugga oss en väg i blod" varnade 1800-talets manskörssångare i J. Nyboms Fansång.

Rustning och ansvar

Även i detta scenario antas att USA dragit tillbaka sin mesta personal och andra resurser från Europa och trappat ner sitt engagemang för Nato. Med inriktningen de militära satsningarna på strikt gränsförsvaret, kan USA väntas ha ett begränsat intresse: Europa får lösa sina egna problem.

Ett undantag måste dock göras för Norra Ishavet och polarområdet. Naturresurser, transportvägar och militärt geopolitiska förhållanden är viktiga för flera parter, och kommer genom global uppvärmning att bli mer omstridda. Därför kan man vänta sig att USA och Ryssland fortfarande konfronterar varandra, vilket också kommer att beröra Norge, Storbritannien, Finland och i viss grad även Sverige. (Kring detta problemområde finns en omfattande litteratur, liksom flera organisationer t.ex. Arktiska rådet/Arctic Council.)

Gränsförsvaret av Europa bör vara ett gemensamt ansvar. Men de flesta europeiska Nato-länder har ingen landgräns mot – eller delar hav med – Ryssland. En solidarisk samordning krävs därför. Gränser kan försvaras av flernationella styrkor. Finlands långa gräns mot Ryssland bör kunna försvaras av svenska och finska styrkor tillsammans. Nära nordkalotten är samarbete mellan Finland, Norge och Sverige naturligt. Liknande exempel kan ges för övriga Europa. Å andra sidan kan det vara svårt att i "avlägsna" länder som Spanien eller Italien motivera till tjänstgöring långt från hemlandet. De kommer, med viss rätt, att hävda att deras gränser och näraliggande problemområden (som Medelhavet) också bör uppmärksammas. Förhandlingar krävs därför om mekanismer för vapenleveranser, teknisk support, ekonomiska bidrag mm, så att (gräns)försvaret av Europa faktiskt framstår som en gemensam uppgift.

Hotbilder och förmågor

Grunden för Scenario 2 är att Europa har som prioritet att stoppa en *territoriell expansion* från Rysslands sida. Detta kan synas självklart, inte minst efter landets annektering av Krim och anfallet på Ukraina. Men en tydlig profilering på *gränser* och samtidigt på en strikt *defensiv* hållning innebär stor skillnad i verkligheten (t.ex. i förhållande till den mer allmänt spridda upprustning som förutses i Scenario 1). Renodlingen är viktig och bör varken nu eller i framtiden blandas ihop med andra motiv och avsikter, såsom "*regime change*", att försvaga

landet "så att det aldrig kan ställa till problem igen", återerövra territorier, hämnas, störa relationen till Kina, eller något annat. Ryssland ska hindras att lägga under sig områden som tillhör andra länder i Europa. Varken mer eller mindre.

För resonemangets skull antas att försvarsutgifterna för ett europeiskt Natoland kan normeras kring 2–2,5 % av BNP. Även denna nivå ställer samhällsekonomiska och fiskala utmaningar, men betydligt beskedligare än de vi mötte i *Scenario 1*. Sverige har redan accepterat och planerat för den nivån (2,6 %). Den långa landgränsen mellan Finland och Ryssland kräver stora resurser. Det verkar rimligt att en stor del av Sveriges tillgängliga (militära och civila) personal sätts in i den uppgiften.

Vapen och annan militär materiel

Den tydliga inriktningen på dels *gränsförsvaret*, dels en rent *defensiv* strategi och taktik innebär specifika krav på vapen och annan utrustning. Jag utgår från att litteraturen om militär teknik och taktik kan ge besked om hur dessa krav ser ut. Det verkar sannolikt att skillnaderna mot en allsidig och traditionell beväpning (se *Scenario 1*) blir ganska stora; det rör sig alltså om en partiell *ombeväpning*. Några förmodanden: luftvärn är viktigare än attackflyg, fast artilleri viktigare än snabbroliga stridsvagnar, minering blir viktig, en rik variation av fartyg bör kunna röra sig i Östersjön.

När en annan mix av militär hårdvara än tidigare efterfrågas är det inte sannolikt att industrin kan leverera den "från hyllan". Köer och fördröjningar kan uppstå, kanske inte riktigt av den omfattning och karaktär som nämns ovan (*Scenario 1*) och av Per Olsson (Olsson 2025). Men de kräver ändå uppmärksamhet, nytänkande och tid.

Gränser och gränsförsvaret

Vad *gräns* rent juridiskt betyder torde vara kristallklart i större delen av Europa och Östersjöområdet. Exempelvis är "varje centimeter" av den långa gränsen mellan Finland och Ryssland känd och erkänd av båda länderna. På andra platser i mellersta och södra Europa kan dock frågor om gränsen mot Ryssland bli problematiska, och kan dras in i både inrikespolitiska och utrikespolitiska kontroverser.

När detta skrivs pågår diskussioner (ännu inte förhandlingar) om fred i Ukraina. Var gränsen ska gå efter ett eventuellt fredsslut är en av två stora frågor; den andra är vilka "säkerhetsgarantier" som kan ges till Ukraina och bli effektiva. Denna sträcka av gränsförsvaret mot Ryssland är den mest problematiska inom ramen för detta scenario.

På andra sträckor kan dock likartade problem uppstå. Vad som av ett land uppfattas som defensivt kan av motparten (Ryssland) misstänkas vara något annat, och föranleda angrepp eller andra fientliga åtgärder. Därför bör gränsförsvaret vara transparent och i sina huvuddrag kunna öppnas för inspektion. En lösning som under vissa förutsättningar är enklare och billigare än gränsbefästningar och trupp är *demilitariserade zoner*. Sådana förutsätter dock att parterna har full rätt till insyn och närvaro: avtal på papper är av föga värde i dessa sammanhang.

Har då inte den tekniska, särskild den militärtekniska, utvecklingen gjort det geografiska begreppet *gräns* irrelevant? Frågan syftar bland annat på drönare och olika slag av elektronisk påverkan, t.ex. störning av samhällsfunktioner genom cyber-attacker, *fake news* mm. Sådana är "gränslösa" och utgör en integrerad del av modern krigföring. Detta kräver eftertanke. Tre observationer kan skickas med.

- Om fiendens avsikt är att erövra territorium, bör vi kunna anta att eventuella cyberattacker och liknande stöder det syftet. Att i största allmänhet "störa" ett annat land verkar då poänglöst. Den fysiska försvarsorganisationen i gränstrakterna kommer dock att vara utsatt och måste skydda sig mot sådana angrepp.
- Cyberattacker har en problematisk koppling till (internationell) kriminalitet. Det kan uppfattas som ett gemensamt intresse för Ryssland och Väst att reglera och bekämpa destruktiv användning av elektronisk kommunikation. Detta kräver en viss nivå av tillit för att fungera.
- Allierade länder som befinner sig längre från de gränser som ska försvaras och därför inte gärna skickar trupp, kan i stället bidra mera till cyberförsvar, vapentillverkning och andra icke territoriebundna förmågor.

Ett militariserat samhälle?

Liksom i *Scenario 1* kommer försvarsansträngningen och fiendskapen mot Ryssland att förbli ett dominant tema i europeisk debatt – liksom i svensk inrikespolitik – under flera år. Det tydliga *försvars*-fokus som här beskrivs, samtidigt som beroendet av USA minskat, kan dock göra det lättare att vinna bred acceptans för utgifter och andra uppoffringar. Inte heller behöver fiendebilder bli så frekventa och militariseringen av hela samhällslivet så genomgripande som diskuterades i slutet av texten om *Scenario 1* ovan.

Aktiva åtgärder för avspänning och gemensam säkerhet

Sådana åtgärder är angelägna. Men som utgångsläget ser ut 2025 och med den tydligt militära profilen i Natoeuropas hållning kommer inga större initiativ att kunna tas på kort sikt. Efter några år borde den militärt resoluta och samtidigt orubbligt defensiva hållningen ha ökat tilliten och kunnat öppna för avtal och förtroendeskapande åtgärder. Från västsidan kan detta kombineras med att avskaffa vissa sanktioner och öppna upp för handel. (En bredare meny och aktiva initiativ för sådana åtgärder diskuteras nedan i *Scenario 3*.)

Fokus på *gränser* i detta scenario kan, något paradoxalt, öppna särskilda möjligheter till förtroendeskapande åtgärder. Sedan länge har ett antal – av staterna tolererade men i stort sett informella – gränsoverskridande lokala kontakter skapats, exempelvis i de norra gränstrakterna mellan Norge, Sverige, Finland och Ryssland. I det s k Barents-samarbetet mellan fyra länder ingår två svenska regioner och fem ryska *oblast*. Det omfattar journalistik, kulturutbyten, vänorter mm. Hur dagsläget ser ut kan jag inte säga, men troligen finns fortfarande personkontakter och förebilder till informell samverkan. Ett besläktat fenomen är vän-länssamarbetet mellan Västerbotten och Karelen, som omfattade näringsliv, sociala frågor och kultur (se Ingelstam 2017, sid 62–72, 178–180). Längs den långa gränsen mellan Finland och Ryssland finns med säkerhet ett antal "latenta" folkliga samarbeten, som kan mobiliseras även i spända tider och bidra till tillit och samförstånd.

Historiker har noterat att "bondefreder" ibland ingåtts: *de facto* separatfreder mellan delar av gränsbefolkningen i två krigförande länder, t.ex. mellan svenska Småland och danska Skåne före 1658. Lokala och regionala kontakter skapas, och kan sedan (men med stor försiktighet!) lyftas till nationell och övernationell nivå. Försiktigheten handlar i dagsläget till stor del om att Ryssland under de senaste dryga 10 åren visat en starkt ökande misstänksamhet mot "utländska agenter", och mot vissa vetenskapliga och konstnärliga genrer. Provokationer kommer inte att fungera, men uthållighet i relationer människa-till-människa kan förändra mycket (se *Scenario 3*).

Praktiska uppgifter som vinner mycket på gränsöverskridande samarbete är t.ex. fjällräddning, sjöräddning, polar- och miljöforskning. Sådant arbete kan bevisligen fungera i samverkan, trots att förhållandet mellan staterna är spänt.

Ett slut i sikte?

Trots att utgångspunkten är strikt militär, kan i detta scenario urskiljas en gradvis förskjutning till fred och "vänskapliga förbindelser" (FN-stadgans Artikel 1.2). Det kommer att ta lång tid och kräver uthållighet och konsekvens. Men så småningom kanske trupperna kan skickas hem, taggtråden rullas ihop och vägspärrarna ersätts av välkomstskyltar på minst sex språk.

Scenario 3: Mot en europeisk säkerhetsordning

Detta scenario utgår från att länderna i Natoeuropa prioriterar att så snart som möjligt skapa en hållbar europeisk säkerhetsordning. Ryssland och ryssar inbjuds – i generös anda – till samarbete inom flera områden. Betydande ekonomiska satsningar på sådant kommer att göras. Militär rustning och beredskap i form av ett trovärdigt gränsförsvår upprätthålls, men kan förhoppningsvis trappas ner i takt med att förtroendet ökar. Det är dock troligt att många medborgare i Europa, inklusive Sverige, behöver betänketid och viss övertalning innan de välkomnar ett närmande till Ryssland och ryssarna.

Utmaningen

I detta scenario är utgångspunkten en annan än i de båda tidigare. Ett behov av en militär upp- eller om-rustning finns kvar, men underordnas här en annan strävan. Hur kan vi så snabbt och resolut som möjligt närma oss en pålitlig och allmänt accepterad europeisk säkerhetsordning? Frågan kan verka utopisk, mot bakgrund av vad som har hänt och händer i Europa: Rysslands krigspolitik, USA:s vingliga inställning, osäkerheten kring Nato o.s.v.

I kapitlet *Från Jalta till Haag* ovan påminde jag om Helsingforskonferensen 1975 om fred och säkerhet i Europa. Noggranna analyser av historien (se Mellbourn red. 2025) visar att det tog 30 år av politisk och militär osäkerhet och 20 år av förhandling innan detta – som med viss rätt betraktas som *fredsavtalet* efter andra världskriget – kunde beslutas. Den ordning som då lades fast höll ganska bra under det kalla krigets sista 15 år, och spelar fortfarande en stor roll (främst genom OSCE/OSSE).

Ingen ska alltså tro att det finns en *quick fix* i dag, men det behöver kanske inte ta 30 år? Förutsättningarna är som bekant inte gynnsamma i dag heller, men det finns erfarenheter, forskningsresultat och inspiration att ta fasta på: i tidigare kapitel har jag nämnt några av dessa. Den militära dimensionen kan givetvis inte tänkas bort men underordnas syftet att skapa en ordning för gemensam säkerhet. Kanske kommer den väpnade makten gradvis få en annan roll än den vi vant oss vid (se nedan).

Aktiva åtgärder för avspänning och gemensam säkerhet

Sådana spelar en avgörande roll i detta scenario, och de första stegen borde tas omedelbart efter en fred i Ukraina. Det borde gå att tillfälligt lägga åt sidan sådant som krigsförbrytelser och oförrätter och helt avstå från *hate speech*. Europas länder bör gemensamt och oreserverat inbjuda Ryssland till en rad samtal med avsikt att skapa samarbete och förståelse. "Vår sida" bör även erbjuda startfinansiering till gemensamma projekt – så långt detta är möjligt utan att det av Rysslands representanter tolkas som förmynderskap eller översitteri: sådant har tyvärr hänt tidigare.

För sådana "aktiva åtgärder" gäller det att närma sig staten Ryssland, men samtidigt söka kontakter som involverar professionella grupper, civilsamhället och den växande medelklassen. I båda fallen är tanken att etablera samarbete baserat på gemensamma intressen (se ovan, kapitlet *Ryssland – stat och samhälle*).

Direkta förhandlingar om militär och politisk avspänning kan däremot med fördel skjutas upp några år. (Sådana kan se ut som nollsummespel, men efter samtal kan de ofta visa sig inte vara det.) Då har förhoppningsvis tilliten vuxit och spänningarna minskat. Diplomatiska kontakter brukar framhållas som det naturliga alternativet till väpnad konflikt. Gott så: diplomater lyckas inte sällan göra de mellanstatliga samtalen personliga och försonliga. Tidiga diplomatiska kontakter ska därför inte avfärdas, de gäller ju ofta hur *staterna* ska göra upp även om "små" frågor. Men de utgör inte en förutsättning för att "vänskapliga relationer" ska kunna inledas.

På statlig- eller överstatlig nivå kan man på kortare sikt prioritera en rad events som kan ge offentlig uppmärksamhet och ge både parterna själva och omvärlden ett berättigat intryck av framgång och berikande samarbete. Exempel:

- Kulturfestivaler med framstående medverkande (klassisk musik, balett, skulptur i storformat...), gärna TV-sända
- Industrimässor, kring ämnen som ny energiteknik, transportmedel, AI...
- Schackmästerskap
- "All-europeiska" idrottstävlingar i "stora" grenar (men glöm inte bandy!).

En annan grupp av aktiva åtgärder är bilaterala eller multilaterala överläggningar i ämnen av gemensamt intresse (berörda länder och/eller EU kan delta som parter). Dessa ska vara väl förberedda men *open-ended*: alltså inte styrda av några från början fixerade förhandlingspositioner. Exempel:

- Energi
- Östersjöns miljö
- Norra ishavets miljö och naturresurser
- Akademisk forskning, i första hand inom icke-kontroversiella områden (matematik, högenergifysik, arkeologi, konsthistoria, museologi...)
- Kultur, särskilt musik, balett och opera

Allt som direkt rör staterna som stater måste hanteras med särskild omsorg, eftersom de lätt kan väcka frågor om prestige och aktivera interna opinioner (inte bara i Ryssland).

*The noble art of losing face
may some day save the human race
and turn into eternal merit
what weaker minds would call disgrace.*

GRUK by Piet Hein

Under den politiska radarn...

Inom de kretsar som kallats kategori 2 i kapitlet *Ryssland – stat och samhälle* finns en stor repertoar av möjliga och intressanta samarbeten. Samverkan genom civilsamhällets organisationer och mellan professionella, kulturella och akademiska aktörer kan betydligt lättare fungera utan politiska förtecken: ideologisk korrekthet eller personliga åsikter

behöver inte spela någon avgörande roll. Det vore inte klokt att begränsa sådana kontakter till personer med uttalat kritisk hållning till regimen. Dock måste Ryssland förmås att släppa en del av de irriterande restriktioner som, särskilt under de senaste 10 åren, tillämpats mot internationella kontakter. Dessa har, åtminstone delvis, motiverats av att gäster och kolleger från väst skulle kunna underminera medborgarnas lojalitet och utgöra ett hot mot regimen stabilitet.

Mellan Sverige och Ryssland finns redan inom vissa områden, som polarforskning och sjöräddning, kontakter som kan utnyttjas och förstärkas. Inom andra finns gott om erfarenheter, särskilt från perioden 1991–2008 (Eduards m.fl. 2009), som kan testas på nytt (se även Ingelstam 2017). "Vår sida" bör i samtal visa sig entydigt positiv till samarbete.

Finland har under många år haft en speciell relation till Sovjetunionen och till Ryssland. Genom denna har skapat kontakter som visserligen är ojämlika men ändå präglats av samarbete och delad kunskap. Sådana relationer kan aktiveras som ett led i skapandet att tillit och förtroende. Det är tankeväckande att det land som i många sammanhang framställts som skadat av att behöva huka sig under en stormakts dominans ("finlandisering") flera år i rad har visat sig hysa världens lyckligaste folk.

I kapitlet om *Scenario 2* nämnde jag de norra gränstrakterna mellan Norge, Sverige, Finland och Ryssland. I Barents-samarbetet mellan fyra länder ingår två svenska regioner och fem ryska *oblast* och det omfattar journalistik, kulturutbyten, vänorter mm.

I samtliga europeiska länder finns givetvis exempel på kontakter/samarbeten med Ryssland, som överlevt eller kan åter-aktiveras. I Tyskland finns ett relativt stort antal initiativ som syftar till ömsesidighet och förståelse. I länder med en rysktalande minoritet (Estland med 30 % rysktalande är ett exempel) finns naturligtvis speciella omständigheter att ta hänsyn till: de är politiskt känsliga men behöver inte vara enbart negativa.

Former och finanser

De försvarsekonomiska frågorna har fått relativt stort utrymme i tidigare kapitel, liksom i *Scenario 1* och *2*. Den tyngdpunkt som gäller i *Scenario 3* måste naturligtvis också få ekonomiska konsekvenser. I ett 11 år gammalt arbete (Ingelstam & Mellbourn 2014) föreslogs att tyngdpunkten för Sveriges del borde förskjutas så att *förebyggande och avspänningsskapande åtgärder* finansierades på en nivå som är någorlunda proportionerlig, i förhållande till resurser som satsas på militärt och civilt *försvar*.

I den omrökning av Nato som startades av president Trump räknas gärna % av BNP. Om jag skulle ansluta till den logiken förefaller 10 % av försvarsanslaget vara en rimlig nivå att diskutera: alltså mellan 0,2 % och 0,5 % av BNP (enligt de siffror som nu är i omlopp). Men lika lite som gäller de militärekonomiska riktlinjerna inom Nato går det att tvinga fram en enhetlig budgetnivå. *Men kärnan i förslaget är att avspänning och förebyggande måste räknas som budget-relevanta delar av säkerhetspolitiken. Avspänning måste få kosta pengar.*

En *fond på EU-nivå* för att finansiera samverkan och tillitsbyggande mellan EU-länder och Ryssland skulle kunna få både symboliskt och praktiskt värde. (För att *inom* EU stärka kontakter mellan länder och medborgare finns ju redan en lång rad fonder och anslag.) Ryssland är inte "en av oss" men kan bli det på sikt. Jag har tidigare pekat på att förändringsambitionerna gentemot Ryssland bör vara måttliga. Påverkan till rättsstatsprinciper, korruptionsbekämpning och friare åsiktsbildning kan vara "gott nog" i ett kortare perspektiv, och underlätta avspänning och vänskapliga förbindelser. Om de första åren kan ägnas åt uthålligt arbete (*soft power*) för att övervinna fiendskap och skapa tillit är mycket vunnet.

Tillit sipprar uppåt...

Förhoppningen är att efter ett par år av konkret samarbete tiden kan vara mogen för samtal även om kontroversiella, konkreta frågor. Även mycket känsliga politiska frågor – som restproblem efter Ukrainakriget, mänskliga rättigheter, pressfrihet, internationell lag, FN-systemet m.m. – kan bli möjliga att diskutera. De senare kräver stor diplomatisk skicklighet och kompetens. En alltför påstridig argumentering för "demokrati och mänskliga rättigheter" kan slå tillbaka, eftersom dessa begrepp för många i ryssar (inte bara statsledningen) associeras med "väst" och dess förmodat aggressiva – eller åtminstone paternalistiska – avsikter.

Å andra sidan finns erfarenheter, faktiskt ända från 1988, på fungerande kunskapsförmedling och kompetensutveckling som gäller statens funktion. Statlig förvaltning, särskilt budgetutveckling och näraliggande frågor, har bearbetats inom svensk-ryskt samarbete. Det finns också dokumenterat intresse från rysk sida för utbildning och kompetensutveckling för förvaltningstjänstemän. Projekt med tonvikt på rättstillämpning, förvaltningskompetens och icke-korruption kan markera en rimlig ambitionsnivå för samarbete, som kan vara hållbart under en längre period.

Norden har högst nivåer av social tillit i världen (enligt *World Values Survey*). Detta gynnar såväl samhällsekonomin som individer och samhället i dess helhet. I en rapport från Nordiska ministerrådet (2017) har tilliten kallats "Det nordiska guldets." Vi har en rikedom att dela med oss av.

En "ordning" i sikte?

Det som här diskuteras är inte lite duttande i säkerhetspolitikens utkant, utan centrala byggstenar i en ny, pålitlig ordning. Vi har vant oss vid att militärt försvar ska få kosta stora pengar. Aktivt förtroendeskapande arbete måste också få kosta. Det behöver knappast sägas att även stora projekt inom sådana områden som nämnts ovan är drastiskt mycket billigare än vapen och krigsförberedelser. Enligt en tidigare citerad FN-källa (*Pathways for Peace* 2018) gäller att "prevention works, saves lives and is cost-effective." Europas stater bör inte dra sig för att spendera miljardbelopp om dessa kan underlätta att Ryssland och övriga Europa medverkar i ett arbete som leder oss närmare en ny europeisk säkerhetsordning.

Militär säkerhet

Som läget har blivit går det givetvis inte att bortse från den militära aspekten. Såväl Ryssland som flera andra europeiska stater är nu militärt alerta och uppvarvade på ett helt annat sätt

än tidigare: årtal som 2009, 2014 och 2022 markerar händelser som skapat ett allt mer riskabelt (militärt) säkerhetsläge. Den samarbetsoffensiv som här skisserats kan därför lätt missförstås. Den måste på kort och medellång sikt kompletteras med en resolut militär hållning. En sådan ska vara tydligt icke-offensiv men avskräcka från fientliga och säkerhetsstörande initiativ (se *Scenario 2*).

En avgörande fråga är givetvis hur fredsslutet efter Ukraina-kriget ser ut (se ovan). Förhoppningsvis kommer det att finnas genomtänkta regler och planer för fredens upprätthållande och efterkrigstidens nödvändiga återställande av något slags normalitet. Det resoluta gränsförsvaret som skisserats i *Scenario 2* ovan kan vara den bästa garanten i ett inledande skede. Om arbetet för förståelse och samarbete utvecklas kommer även sådana militära insatser gradvis att tonas ner. Reguljära förhandlingar kan inledas om riskreducering, vapenkontroll och så småningom nedrustning.

Militären försvinner inte ...

Däremot tror jag inte att försvarsmakterna (de väpnade styrkorna) varken i Ryssland eller Europa kommer att avvecklas under överskådlig tid. Orsaken till detta är framför allt historiska erfarenheter, kanske också en dos renodlad konservatism och/eller nationell tradition. Den nordamerikanske historikern James J. Sheehan har studerat de större västeuropeiska ländernas utveckling under tiden efter andra världskriget och frågar: *Where have all the soldiers gone?* (Sheehan 2008). Han iakttar en tydlig övergång från andra världskrigets mobilisering till vad han kallar en "civilian state". Staterna behåller och betalar för en militärmakt, men bryr sig i verkligheten inte mycket om den. Militären uppfattas inte längre som en del av statens identitet: "statehood". De studerade länderna har, enligt Sheehan, behållit möjligheterna att föra krig men tappat allt intresse för att göra det. Kanske är detta den roll som Europas väpnade styrkor kommer att spela i framtiden?

Att vända ryssarna ryggen – hur länge?

Efter en lång (mycket lång!) period av negativa erfarenheter är nog ett närmande till Ryssland inte särskilt populärt varken hos den svenska eller den europeiska allmänheten. Både landets eget agerande och våra länders idoga tecknande av fiendebilder har satt djupa spår. (Det dröjde minst 10 år efter andra världskrigets slut tills tyska turister kunde känna sig välkomna i Frankrike eller Norge.) En uthållig argumentering för att det ryska folket är grannar snarare än fiender, kommer att behövas. Vem tar ansvar för den?

Slutet gott?

Historiska paralleller är förrådiska. Men jag vill ändå påminna om hur EU började. Ett konkret samarbete om kol och stål inleddes 1951 mellan sex länder, som bara 6 år tidigare varit fiender i krig. Arvfienderna Frankrike och Tyskland (den senare dock efter en drastisk *regime change*) satt vid samma bord och gjorde upp affärer med varandra. Konkreta ärenden hanterades och ledde till politiska kontakter. Nya institutioner blev plattformar för samtal. Konflikter löstes med förhandling och/eller votering. Krig mellan EU-medlemmar är nu otänkbara. Historien om ett Europa som inkluderar Ryssland kommer inte att se likadan ut. Men om den ska inträffa behöver den börja konkret. Slutresultatet ligger rimligen många år in i framtiden, men tydliga första steg kan tas redan nu.

Slutord

Scenarier för saklig debatt

Poängen med scenarier är att de ska bilda grund för *strategiska vägval* inför framtiden – i detta fall på 10–20 års sikt. Skillnaden mellan scenarierna definieras av att Europas länder – i första hand de jag kallat Natoeuropa – väljer mellan tre olika sätt att agera på.

Konsekvenserna blir mycket olika på sikt. Min förhoppning som författare är att mina läsare ska ha nytta av analyserna, även om de inte delar min hållning.

Den svåraste bedömningen inom varje scenario gäller Rysslands möjliga reaktioner på de europeiska strategier som tecknas i de olika scenarierna. Vilka möjligheter finns för att finna överlappande intressen och tillitsskapande samarbeten? Särskilt på denna punkt vill jag föreslå mina läsare att fylla i, komplettera eller avvisa, de ganska allmänna antaganden som redovisas i texten. "Mjuka värden" som nationell stolthet, religion, kommersialism, och *soft power* i olika former kan behöva mer uppmärksamhet än de fått i texten ovan.

Det kan också vara bra att påminna om att jag i scenarierna gjort några icke-självklara antaganden. De gäller USA:s minskande engagemang, en rimlig fred i Ukraina-kriget och att kärnvapen inte kommer att spela någon avgörande roll för Europas framtid. Inte heller dessa kan tas för givna utan kan komma att "störa" analysen på olika sätt.

Stormakt eller "stormakt"?

Europa och Natoeuropa används som i huvudsak oproblematiserade begrepp i samtliga scenarier. I forskningen och den kvalificerade debatten påstås inte sällan att Europa inte har någon gemensam strategisk kultur och är illa förberett – mentalt, militärt och tekniskt – för att svara för sin egen säkerhet. Detta tror jag helt enkelt är fel. Det finns sedan många årtionden en betydande vana att lösa problem. EU har inte brutit samman, trots många svårigheter och kriser. Den demokratiska värdegrunden är stabil i den stora majoriteten av länder och de har kompetenta förvaltningar och pålitliga väpnade styrkor. I närtid har förmågan att agera gemensamt (och utan att fråga USA om lov) bekräftats genom *Coalition of the Willing* i Ukrainakriget. När detta skrivs meddelas att 26 europeiska länder lovat att samverka för Ukrainas efterkrigs-säkerhet. I framtidsspaningen ovan antas att Europa kan reda sig självt utan ett starkt USA som skyddsmakt och säkerhetspolitisk förmyndare.

Däremot är begreppet "stormakt" problematiskt och ofta vilseledande. Att USA och Kina numera ställs emot varandra i en ny bipolär stormaktskonstellation bygger på ekonomisk och handelspolitisk styrka. (En militär spänning kan urskiljas, men är trots allt inte huvudsaken.) Ur detta perspektiv hamnar Ryssland i en helt annan division. Vilken betydelse som sammanslutningen BRICS (Brasilien, Ryssland, Indien, Kina, Sydafrika) ska tillmätas nu och i framtiden är oklar: sammantaget har den en mycket stor befolkning, växande egna ekonomier, och handelspolitiska ambitioner. I huvudsak är den orienterad mot handel och annat ekonomiskt samarbete snarare än (militär) säkerhet.

En tripolär struktur blir å andra sidan extremt tydlig om man ser på ländernas innehav av *kärnvapen*, i synnerhet deras aktuella moderniseringar och upprustning. Den tripolära

kärnvapenvärlden med USA, Ryssland och Kina som poler – se t.ex. min artikel (Ingelstam 2024) med referenser – innebär ett förnyat hot mot mänskligheten. Domedagsklockan i *Bulletin of the Atomic Scientists* står nu på 89 sekunder från midnatt, närmare katastrofen än någonsin tidigare.

Sverige: ingen ”stormakt” men ett solidariskt land

Internationellt engagemang och global solidaritet har under lång tid varit mer eller mindre sammanvuxna med vårt lands identitet. Detta har präglat både det offentliga samtalet och den konkreta politiken (se t.ex. artikeln av Isak Svensson, 2024). Sverige är nu medlem i Nato. Vårt land har en gedigen egen tradition och kompetens i internationella frågor. Vi är ett litet land men behöver inte vara ”bäst i klassen” eller vika ner oss för större länders diktat (särskilt inte för Trumps USA). Tillsammans med Finland och övriga nordiska länder har vi både gemensamt intresse och unika förutsättningar att bidra till säkerhet och globalt samarbete framåt i tiden. Epitetet ”humanitär stormakt” kan vi däremot klara oss utan.

Sverige med sin starka och hedrande tradition av kärnvapenedrustning (startad av Östen Undén och Alva Myrdal) kan återta en aktiv roll inom området; det borde vara självklart så som läget är. Aktuell kompetens byggs nu upp vid AMC (Alva Myrdal Center i Uppsala), FOI och SIPRI, men väntar ännu på att tas i bruk på den politiska nivån och i internationella förhandlingar. Sveriges medlemskap i kärnvapenalliansen Nato bör inte tas till intäkt för återhållsamhet i denna fråga: snarare tvärt om.

Europa en lågspänningsregion – den långsamma vägen till fred

Det finns ingen anledning att för Europas räkning ansluta sig till det stormaktstänkande som antytts ovan. Den militära uppladdningen är ett hinder, inte en förutsättning, för att våra länder ska bli *stora* (”*great*”). Jag vill erinra om vad historikern James Sheehan iakttog. Flera av Europas länder hade efter andra världskriget tappat intresset för krig och koncentrerade sig på annat: välfärd, social stabilitet och ekonomisk tillväxt (Sheehan 2008). Med mycket goda resultat.

Avspänning borde dominera säkerhetstänkandet snarare än avskräckning. Men att skifta från ett militärt säkerhetstänkande till *mänsklig säkerhet* tar lång tid och är svårare än de flesta nog föreställer sig. Uthållighet och tid behövs. Den alternativa säkerhetspolitiken kräver betydande och välriktade resurser: inte bara pengar (viktiga nog!) utan också noggrann organisation och utbildning av flera olika slag. Den professionalism som militären under lång tid utvecklat är inte bara en motbild, utan kan på några olika sätt tjäna som föredöme i en säkerhetspolitik med andra förtecken.

Min motivation för den här studien är att lyfta fram och undersöka förutsättningarna för en utveckling mot *vänskapliga förbindelser* – för att än en gång använda FN-stadgans formulering. Jag vill se en utveckling enligt *Scenario 3* och argumenterar gärna för den. Den skulle på sikt innebära att hela Europa byggde sin säkerhet på samarbete och tillit.

Appendix: Om långsiktig planering

In the long run, we are all dead

J M Keynes (1923)

Det finns en ständig risk att dominerande drag i samtiden också antas bli formande för framtida förhållanden. Detta gäller också den militära och säkerhetspolitiska situationen i Europa. Det korta perspektivet måste av flera skäl kompletteras och utmanas. Vad Keynes menade med citatet ovan var inte att beslutsfattare skulle strunta i framtiden, men väl att de måste ta itu med verkliga problem. Man ska inte lita på att framtiden ordnar sig med hjälp av "utvecklingen" eller "marknaden".

Inom försvars- och säkerhetsplanering noterades under senare hälften av 1900-talet behov av att arbeta med längre perspektiv, vilket betydde 10 år och mera. Nya metoder för försvarsplanering växte fram ganska snart efter andra världskrigets slut. Först ut var USA, men kretsar i Sverige tog intryck. Försvarets Forskningsanstalt (FOA) var tidigt ute med ett genomarbetat planeringstänkande, i kombination med nya budgetprocesser.

Den viktigaste förändringen i svensk försvarsplanering var att tidshorizonten sträcktes ut, i vissa fall till 20 år eller mer. Förhållandet mellan beslut på kort sikt och konsekvenser och förmågor på längre sikt blev den centrala frågan. Motiven för att göra detta var i huvudsak två. Det ena var att ledtiderna för vissa typer av utrustning var mycket långa – för Sveriges del framför allt de vid Saab hemmaproducerade stridsflygplanen. Själva produktionen kunde ta 10 år och materielen skulle vara i drift ytterligare 20 år eller mer. En önskad effekt var att det kunde undvikas att dyra system skulle uppträda oväntat – som gökungar – i kommande årsbudgetar.

Det andra skälet gällde vad som skulle försvaras och mot vem. Hotbilden, eller *angreppsfallen* som man ibland talade om, var givetvis svåra att bedöma, men också föränderliga över tid. Det långa tidsperspektivet motiverade *flexibilitet och bredd* gentemot olika framtida hot. Dessa hot illustrerades under planeringsprocessen genom olika scenarier, ofta konkretiserade som någon form av *krigsspel*.

Metodikerna utvecklades framför allt vid Försvarets forskningsanstalt (FOA) som under huvuddelen av 1900-talet hade en ställning som självständig myndighet, även i förhållande till Försvarsmakten. FOA:s experter kunde och ville gärna utmana ÖB:s och försvarsgrenarnas bedömningar och idéer. En översikt och analys av planeringens framväxt finns i Erik Bergelins avhandling *Planeringsforskningens genombrott* (Historiska institutionen, Uppsala universitet 2023). Se även en antologi redigerad av FOA planeringsbyrås mångåriga chef (Jennergren 1977).

Fortsättningen av denna tradition har inte varit lika entydig. Under perioden efter 1996, då Sveriges försvarsbehov i grunden omvärderades, genomfördes en besläktad form av perspektivplanering under ledning av generallöjtnant Johan Kihl och generalmajor Michael Moore (se bl.a. Ehliasson 2005). Hur läget är i dag kan jag inte överblicka. Däremot är jag övertygad om att den nya situation som uppstått genom Nato-medlemskapet borde

bearbetas på det grundliga sätt som regelmässigt skedde från 1950 och ett par decennier framåt.

Den kunskap som grundlades inom FOA har berikat många områden i svenskt samhällsliv. Den redovisas som en grund för initiativet till Sekretariatet för framtidsstudier i utredningen *Att välja framtid*, SOU 1972:59. Metodisk och teoretisk kompetens från FOA och en samtidig våg av internationellt intresse för framtidsstudier kom till nytta inom Sekretariatet, särskilt under 1970-talet, liksom i många andra organisationer. Det har berikat långsiktigt tänkande inom vård och omsorg, miljö, trafik och många andra områden. Inom näringslivet fanns också ett tydligt intresse: Volvo-chefen P G Gyllenhammar var tidigt ute som entusiastisk förespråkare för framtidsstudier och långsiktig planering. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) argumenterade aktivt för området och har tagit flera initiativ, bland annat det stora samverkansprojektet Teknisk Framsyn (1999).

Detta "arv" har också följt med på min egen varierade bana inom och utom yrkeslivet. Naturligtvis måste jag som forskare reservera mig för att de här redovisade scenarierna inte på långa vägar är så utförliga och väl underbyggda som den vetenskapliga framtidsstudietraditionen bjuder (se t.ex. Schwartz, Svedin, Wittrock 1982). Men jag vill gärna hoppas att detta arbete kan bidra till att planeringen och forskningen (inom och utom "säkerhetspolitikens" område) tar tag i ambitionen att "tänka långt".

Referenser

- Anell, Lars: "Sans och balans I försvarsdebatten." Arena Essä, *Dagens Arena*, Stockholm 25 juni 2025
- Armstrong, Karen: *Med Gud på vår sida. Religion och våld genom historien*. (Stockholm: Natur & Kultur 2015)
- Att välja framtid*. Betänkande avgivet av arbetsgruppen för framtidsforskning. SOU 1972:59
- Benz, Wolfgang. "Antisemitismusforschung als akademisches Fach und öffentliche Aufgabe" *Jahrbuch für Antisemitismusforschung*, Band 19. Berlin: Metropol Verlag 2010
- Bergelin, Eric: *Planeringsforskningens genombrott*. Försvarets forskningsanstalt och det globala kalla krigets planeringsexperter. Avhandling i historia, Uppsala 2023
- Bergman, David: *Stridens psykologi: konsten att döda och överleva*. Lund: Studentlitteratur 2022
- Blix, Hans. *A Farewell to Wars. The Growing Restraint on the Interstate Use of Force*. Cambridge University Press, Cambridge 2023
- Blix, Hans m fl: *Sverige, Nato och säkerheten*. Betänkande av Natoutredningen. Lund: Celanders förlag 2016
- Drolette, Dan: "Fiona Hill: What Putin (and Trump?) might do next, after Ukraine." *Bulletin of the Atomic Scientists*. July 15, 2025
- Eduards, Krister: "Natobeslutet i Haag har en allvarlig brist" *Svenska Dagbladet* 2025-07-16
- Eduards, Krister m fl: *Det svenska stödet till reformprocessen i Ryssland 1991-2008*. Sida, Stockholm 2009
- Ehliasson, Kent: *Framtidsstudier i stora organisationers iångsiktiga planering: analysmodell och fallstudier*. Diss. Tema T, Linköpings universitet 2005
- Fukuyama, F: "The End of History?". *The National Interest*. 16:4 1989
- Fukuyama, F: *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press 1992
- Gudmundson, Ulla: *Nato – en allians i tiden*. Bookstrap Publishing 2022
- Gudmundson, Ulla: "Nato, rest-Nato eller post-Nato?" *Mänsklig säkerhet*, 2025-05-06
- Hagström, Linus red: *Är Sverige säkert nu? Perspektiv på Nato och svensk säkerhetspolitik*. Carlsson bokförlag, Stockholm 2024
- Hochschild, Adam: *To End All Wars: a Story of Loyalty and Rebellion 1914-1918*. Boston/New York 2011
- Ingelstam, Lars och Mellbourn, Anders: *Fred, säkerhet, försvar*. Tyngdpunktsförskjutning i svensk politik. Sveriges kristna råd, Stockholm 2014
- Ingelstam, Lars: "Fiendebilder – en personlig betraktelse" *Mänsklig säkerhet* 2015-11-10
- Ingelstam, Lars: "Kärnvapen I världen – det är allvar nu". Arena Essä. *Dagens Arena*, 8 augusti 2024
- Ingelstam, Lars: *Grannlaga*. Kontakter med ryssar och Ryssland. Stockholm 2017

- Jennergren, C. G m fl ed: *Trends in planning* : a collection of essays from the Planning department of the Swedish national defense research institute (FOA). Försvarets forskningsanstalt, Stockholm 1977
- Ljungkvist, Kristin: "Perspektiv på Nato och Sverige – hybrida krig, totalförsvar och återmilitarisering?" *Mänsklig säkerhet*, 2025-01-14
- Mellbourn, Anders, red: *50 år med Helsingfors*. OSSE-nätverket, Stockholm 2025
- Mellergård, Pekka: *Hur kunde det gå så här långt? En essä om trumpismen och den nya högerkristendomen*. Spricka förlag 2022
- Olsson, Per (intervju): "FOI-experten: Många flaskhalsar när Sverige rustar upp." *Ny Teknik* 2025-07-25
- Palme Olof, chairman: *Common Security*. A programme for disarmament. Pan Books, London 1982
- Pinker, Steven: *The Better Angels of Our Nature*. The decline of violence in history and its causes. Allen Lane/Penguin Books 2011
- Pathways for Peace*. Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict. United Nations/World Bank. New York 2018
- Schwarz, Brita, Svedin, Uno, Wittrock, Björn: *Methods in Future Studies*. Problems and applications. Westview Press/Boulder, Colorado 1982
- Sheehan, James J. *Where Have All the Soldiers Gone?* The transformation of modern Europe. Mariner Books, Boston/New York 2008
- SITE: *Financing the Russian War Economy*. Stockholm Institute of Transition Economics (SITE). April 2025
- SOU 1972:59 *Att välja framtid*. Betänkande avgivet av arbetsgruppen för framtidsforskning.
- SOU 1984:62 Thorsson, Inga, utredare. *Med sikte på nedrustning*. Del 1. Omställning från militär till civil produktion i Sverige.
- Svensson, Isak: "Det borttappade globala perspektivet i svensk säkerhetspolitik." Sid 359-375 i Hagström, Linus, red. *Är Sverige säkert nu?* Carlsson bokförlag 2024
- Svensson, Isak. *Ending Holy Wars: Religion and Conflict Resolution in Civil Wars*. (St Lucia: University of Queensland Press 2012
- Swedish Peace Team Forum (Forum för fredstjänst): *Government-NGO Relations in Preventing Violence and Building Peace*. Report from a Conference in Mariefred, September 4-6, 1997. UD/Regeringskansliet, Stockholm 1998
- Swedish Peace Team Forum (Forum för fredstjänst): *Preventing Violent Conflict and Building Peace*. Report from a Conference at Gripsholm May 1-4 2001. Stockholm, c/o Röda korset, 2002
- Thorsson, Inga, utredare. *Med sikte på nedrustning*. Del 1. Omställning från militär till civil produktion i Sverige. SOU 1984:62

Trachtenberg, Marc. "Is There Life After NATO?" *Cato Institute policy analysis*, Washington DC, October 22, 2024

Volkan, Vamik D. *The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Perspective to International Relations*. Jason Aronson, Inc. 1988.

Författaren

Lars Ingelstam, tekn dr, docent och professor i matematik vid KTH, planeringsforskare vid FOA 1968–1972, chef för Sekretariatet för framtidsstudier 1973–1980, professor inom tema Teknik och social förändring vid Linköpings universitet 1980–2002. Numera forskare, författare och aktiv inom flera folkrörelser. (Foto: Ludvig Duregård)